Maria Àngels Anglada

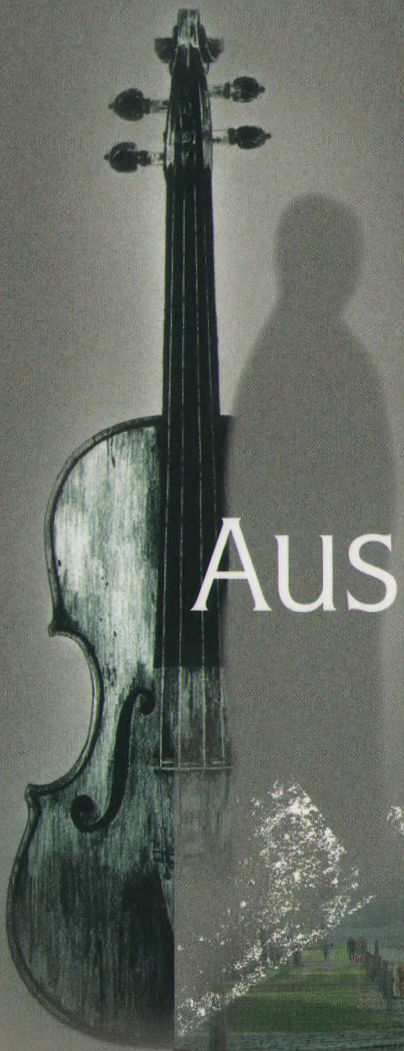

Vioara de la Auschwitz

METEOR PRESS

În lagărul de exterminare de la Auschwitz, condițiile inumane de trai, abuzurile, pedepsele și spectrul morții fac parte din viața de zi cu zi a deținuților ca Daniel. Lutier evreu din Cracovia, acesta supraviețuiește în infern lucrând ca tâmplar. Comandantul lagărului, pasionat de muzica clasică, descoperă printr-o întâmplare adevărata meserie a lui Daniel și hotărăște să-l pună la încercare: lutierul trebuie să făurească o vioară fără cusur. Daniel se supune, fără să-și închipuie ce-l așteaptă dacă nu duce sarcina la bun sfârșit.

VIOARA DE LA AUSCHWITZ

MARIA ÀNGELS ANGLADA (1930 – 1999), licențiată în Filologie Clasică, autoare de poezie, eseuri și proză, este una dintre cele mai importante figuri ale Cataloniei secolului XX. După ce i s-a acordat premiul Josep Pla pentru primul său roman, *Les Closes*, a devenit unul dintre cei mai apreciați și mai prestigioși autori catalani, editarea în tiraje impresionante a operelor sale în catalană și în numeroase alte limbi marcând recunoașterea valorii scrierilor sale.

ISBN: 978-973-728-493-8

9 789737 284938

www.meteorpress.ro

Distribuție la:
telefon/fax: 021. 222.33.12
e-mail: comenzi@meteorpress.ro

Maria Àngels
Anglada

Vioara de la Auschwitz

Maria Àngels Anglada

Vioara de la Auschwitz

Traducere din limba catalană de Oana-Dana Balaş

METEOR PRESS

Victimelor
In memoriam

Mulțumiri

Autoarea își exprimă recunoștința
față de lutierul Ramon Pinto i Comas.

Notă:
Documentele care apar la începutul fiecărui capitol sunt autentice. Cf.: Reimund Schnabel: *Macht ohne Moral – Eine Dokumentation über SS**, Röderberg-Verlag, Frankfurt, 1957. Traducere în limba spaniolă: *Poder sin moral – Historia de las SS*, Seix Barral, S.A, Barcelona, 1966.

---

* *Putere fără morală – O istorie documentată a SS.* (*n. trad.*)

Paznicul din Ghetoul 6

Litzmannstadt*, 1 decembrie 1941

Subiect: întrebuințare armă foc

În ziua de 1 decembrie 1941, între orele 14 și 16, m-am aflat în postul de pază numărul 4 din Hohensteinerstrasse. În jurul orelor 15, am văzut cum o evreică se cățăra pe gardul de lemn care împrejmuia ghetoul, scotea capul printre scânduri și încerca să fure napi dintr-un căruț aflat acolo. Am folosit arma de foc. Evreica a căzut rănită de moarte în urma celor două împușcături.

Tipul armei: carabină 98.

Muniția folosită: două cartușe.

Semnat:
NAUMANN

Paznic de rezervă
Compania I – Batalion Ghetou

---

* Ghetou în Łódź, al doilea ca mărime din Polonia ocupată de trupele naziste. (*n. trad.*)

Decembrie 1991

Întotdeauna mi-a fost greu să adorm în noaptea ce urmează unui concert. Mi se tot derulează în minte, ca şi cum aş urmări acelaşi film, o dată şi-ncă o dată. Concertul acesta a fost însă cu totul deosebit. S-a ţinut la Cracovia, un oraş cu muzicieni de elită, tocmai în ziua în care se împlineau două sute de ani de la moartea lui Mozart. Am cântat într-o sală transformată în auditoriu din superba *Casă Venețiană*. Afară era un frig cumplit, iar asta ne-a împiedicat să ne plimbăm prin oraş şi să-i admirăm nenumăratele opere de artă. La prânz, când soarele a mai împrăştiat ceaţa, am dat o raită prin Ryneck Glowny* înainte să mă întorc la hotel.

Deşi concertul îi era dedicat lui Mozart, la sugestia organizatorilor polonezi talentatul nostru pianist Virgili Stancu se învoise ca în prima parte să interpreteze preludiile lui Chopin. În a doua jumătate a concertului, am executat împreună *Sonata în mi bemol*, compusă de Mozart pentru o violonistă care-i trezise admiraţia, Regina Strinasacchi**. Am rămas

---

* Piaţa centrală din oraşul Cracovia. (*n. trad.*)

** Regina Schlick, născută Strinasacchi (1761-1839), violonistă devenită celebră într-o epocă în care puţine femei interpretau în public. (*n. trad.*)

să ascultăm şi orchestra care a interpretat *Simfonia concertantă KV 364*. O execuţie impecabilă, care a reliefat planurile sonore şi-a lăsat să se întrezărească fondul dramatic, dincolo de împletirea cumpănită şi graţioasă a frazărilor.

Sunetul viorii soliste mi-a atras mai cu seamă atenţia. La acea vioară interpreta o doamnă în vârstă, violonista principală a orchestrei. Strunea arcuşul cu măiestrie şi, mi s-a părut mie, cu pasiune înfrânată.

Când nu cânta, privirea-i era tristă.

Se înnoptase, brusc mi-era dor de Electra şi mi se părea că aud şi-acum sunetul acelei viori, nu foarte puternic, dar catifelat şi plin. Desigur, nu era un instrument din atelierele marilor maeştri cremonezi. În schimb, ar fi putut fi mâna unui meşter din vechea şcoală poloneză. Era cu putinţă ca o vioară Mathaeus Dobrucký din Cracovia să se fi salvat de la prăpăd? Totuşi, dacă mă gândesc mai bine, vioara era de un roşu mai întunecat şi nu foarte transparent. Apoi, nu era nicidecum exclus să fi fost creaţia vreunui neamţ ori a vreunui tirolez. La fel de bine putea să fie opera lutierilor din vechea stirpe Klotz.

– Nu, vezi bine că nu e o Klotz.

Mi-a spus asta zâmbind, dar fără urmă de bucurie. Era a doua zi după concert. Cu o noapte în urmă, hotărâsem s-o întreb fără ocolişuri de unde avea vioara şi, ca să mai alung gândurile acestea, mă adâncisem într-un excelent roman poliţist de Eric Ambler. După o asemenea lectură, mă cufund într-un somn profund şi liniştit.

Fusesem invitat la Academia de Muzică din oraş – în Cracovia, nu se numeşte „conservator" –, aşa că ne-am întâlnit acolo. În holul cel mare de la intrare, am admirat portretele

în ulei ale unei întregi şcoli de virtuozi polonezi, de la generaţiile mai vechi până la colegul meu Wienasky. Apoi, am trecut într-o săliţă unde am ţinut un curs magistral sau, cum se zice acum mai la modă, „master class".

După ce am terminat, doamna mi-a aşezat între mâini vioara ei. Am încercat-o: coardele îmi răspundeau întocmai după voia mea, precum lutul se supune în mâinile celui care-i dă formă. Era o mică splendoare.

– Bănuiesc că n-ai vrea să te desparţi de vioară.

– Pentru nimic în lume! – mi-a răspuns. Nici de-ar fi să mor de foame! E tot ce mi-a rămas de la ai mei. Vioara asta – urmă ea – a fost meşterită de unchiul meu Daniel, pe dimensiunile unei Stradivarius. N-aş da-o nicicând pe alta.

– Atunci, înţeleg de ce ţi-e aşa de dragă.

– O, nu. N-ai cum să înţelegi. Ar trebui să ştii toată povestea.

O umbră de mâhnire i-a întunecat ochii limpezi, adâncind ridurile chipului ei frumos. Şi-a trecut, cu un gest de prisos, mâna peste şuviţele de păr blond cu fire încărunţite. Respiraţia i se îngreunase, devenind aproape agitată.

Ne-am întrerupt, căci făgăduisem să asist la recitalul elevilor mai mari din clasa de vioară. Au interpretat *Intermezzo* de Penderecki*, cel care fusese ani de zile rectorul Academiei. Imediat mai apoi, am trecut la o petrecere restrânsă, care pe tovarăşa mea a părut s-o plictisească:

– Nu te-ai săturat de toată chestia asta?

Întrebarea a sosit la scurt timp după ce începuse petrecerea. Nu mă plictiseam, dar m-a făcut curios şi mi-a stârnit interesul.

---

* Krzysztof Penderecki (n. 1933), compozitor şi dirijor polonez. (*n. trad.*)

– Nu mă deranjează să plec, eu m-am achitat de obligații. Mă ofer să te conduc acasă, dacă dorești.

Locuia în apropiere de Academia de Muzică, așa că am pornit pe jos, înfruntând după-amiaza rece care învăluise totul în ceață. M-a invitat să urc și să bem împreună un ceai fierbinte. Apartamentul era mic și simplu: viața în Polonia nu era deloc ușoară. N-am mai adus vorba de vioară. Voiam să-i distrag atenția, să-i abat gândurile către altceva. Mi-a vorbit puțin despre fiul ei. Mi-a arătat o fotografie și mi-a explicat că se mutase în Israel. Ea, în schimb, nu voia să plece din țară:

– Ce să caut eu acolo? El e tăietor de diamante, are o slujbă bună. În schimb, muzicieni sunt o mulțime, cei mai mulți ruși, ar putea alcătui sute de orchestre! Și-apoi, el vine în vizită de Anul Nou*, de Paște...

După aceea, am trecut la muzică. Am discutat câteva probleme de interpretare, în timp ce ascultam înregistrarea *Simfoniei concertante*, și am sfârșit – mereu mi se întâmplă asta – prin a cânta. Ea era și o foarte bună pianistă, iar pianul umplea, ca să zic așa, jumătate din sufrageria care era, în același timp, loc de luat masa și salon de muzică. Faptul că am cântat împreună ne-a apropiat mai mult decât dacă am fi stat de vorbă ore în șir. Ne-am împrietenit. Pentru câteva clipe – poate că sunt prea încrezut – mi s-a părut că zăresc o scânteie de dorință, ca o umbră trecătoare, în ochii și în obrajii ei aprinși. Sau poate era doar muzica. Dumnezeule mare, m-am gândit, e mult mai în vârstă decât mine!

---

* *Rosh Hashanah* sau Anul Nou evreiesc se sărbătorește în luna septembrie. (*n. aut.*)

Am încheiat sonata la unison. Ea se schimbase, acum era zâmbitoare. Zâmbetul i-a devenit şi mai larg după ce a lăsat jos telefonul care sunase tocmai în clipa în care îmi strângea mâinile, mulţumită, după ce acoperise clapele pianului. Deşi nu era nevoie de explicaţii, mi-a spus că era un amic. „Nu e muzician – a adăugat –, este tehnician mecanic. Lucrează în Nowa Huta*. Nu avem prea des ocazia să ne vedem."

Se făcea târziu şi trebuia să mă întorc la hotel, unde mă aşteptau Gerda şi Virgili Stancu. Ne-am luat la revedere cu o oarecare tristeţe şi ne-am înţeles să luăm cina a doua zi, toţi patru, la hotelul nostru. N-aveam de gând s-o las pe Regina să cheltuiască niciun sfanţ. Era o violonistă minunată, dar ştiam că nu-şi câştiga uşor pâinea. N-am vrut să-i spun nimic înainte de a vorbi cu colegii mei, însă mă gândisem că ar fi o idee bună s-o invităm în Olanda şi să-i programăm un concert. Eram sigur că toţi aveam să fim de acord, de altfel şi ei îmi spuseseră că interpretarea le plăcuse foarte mult.

După cina de a doua zi, am vrut s-o conduc la apartament, dar mi-a spus că nu e nevoie, că se face foarte târziu dacă o duc şi mă întorc. Atunci, am îndrăznit să-i chem un taxi şi să plătesc anticipat cursa. Ne-am luat rămas-bun cu o îmbrăţişare strânsă, ca între prieteni. M-am gândit, cu tristeţe, că trupul ei moale trebuie să fi fost atrăgător cu ani în urmă.

Pe aproape toată durata cinei, a vorbit mai mult cu Gerda – violoncelista – decât cu mine. Chiar au părăsit încăperea,

---

* Cartier din Cracovia, situat în estul oraşului. (*n. trad.*)

împreună, pentru o bună bucată de vreme. Când au revenit din camera de hotel, am observat că Regina se schimbase: purta una dintre ținutele de concert ale Gerdei, o rochie de un albastru-închis cu volane de dantelă, care îi venea foarte bine. Mi-am închipuit că își împărtășiseră și câteva secrete.

Am avut dreptate:

– Reginei i-au plăcut sugestiile tale de interpretare – mi-a spus Gerda – și cursul pe care l-ai ținut elevilor mai mari. Ai impresionat-o!

– Ca să fiu sincer, nu prea cred că aveau nevoie de cursul meu. I-ai auzit și tu interpretând.

– Însă tu ai venit cu un punct de vedere nou. Ai altă perspectivă, altă școală. Ea s-a arătat foarte interesată, mai ales de partea ce ține de cadență.

A făcut o pauză, după care a schimbat subiectul:

– Ție ți-a povestit ceva despre viața ei?

– Nu, și nici eu n-am întrebat-o nimic. Nu sunt chiar așa de indiscret! Mi s-a părut că o întristează. Când mi-a spus că unchiul ei meșterise vioara, am auzit cum a adăugat aproape șoptit: „Binecuvântată fie-i amintirea."

– Da – a încuviințat Gerda, probabil că are multe amintiri triste.

Aproape toți din familie căzuseră victime Holocaustului. Mama și bunica pieriseră în ghetoul din Cracovia, tatăl și fratele mai mare, la Auschwitz. Așadar, toți fuseseră uciși de naziști. Mi-a trecut prin gând că trebuie să fi fost foarte mică atunci când s-au întâmplat toate acestea. Cum reușise să scape? Cu siguranță, muzica o ajutase să alunge umbrele trecutului.

– Mi-a dat pentru tine paginile astea fotocopiate. A cules nenumărate mărturii din vremurile acelea. Mi-a mai spus că ai întrebat-o de vioară. Dacă citești aceste rânduri, vei putea reconstitui o parte din povestea ei.

– Tu le-ai citit?

– Aseară, m-au ținut trează câteva ceasuri bune! Dar acum, îți aparțin, mi le-a dat pentru tine.

Această dovadă de prietenie m-a bucurat nespus. O convinsesem să vină în Olanda ceva mai încolo, când vom fi aranjat toate detaliile, să participe la câteva concerte. Gerda, căreia lucrurile îi ieșeau întotdeauna exact cum voia, se îngrijise de toate. În cadrul unuia dintre recitaluri, Regina avea să fie vioara în trioul lui Beethoven, *Arhiducele*: îi cedam locul cu mare plăcere. Impresarul nostru, fratele violoncelistei, urma să se ocupe de celelalte detalii. Regina nu prea ieșise din țară, o călătorie în străinătate avea să fie pentru ea ca o gură de aer proaspăt. Trei săptămâni, ne-a spus. Nu mai mult, că și-așa sunt, cu siguranță, destui care râvnesc la postul meu.

Turneul se apropia de final. Aveam programat un ultim concert la Varșovia, după care trebuia să ne despărțim: Gerda și Virgili plecau spre Amsterdam, iar eu mă întorceam la studioul din Paris, unde eram așteptat ca să înregistrez un disc. Din pricina ceții, am petrecut mai bine de două ore pe aeroportul din Varșovia. Am profitat de acest răstimp ca să citesc notițele Reginei, traduse într-o engleză aproximativă. După câteva pagini, m-am gândit: „I le dau și lui Àngels, o să le găsească foarte interesante." La scurt timp după aceea, uitam de tot și de toate, adâncit în însemnările

violonistei. Un nume, care se tot repeta, mi-era cunoscut. M-au trezit colegii mei, pentru că se anunțase zborul, iar eu nu auzisem nimic, adâncit cum eram în povestea vioarei prietenei mele – o poveste pe care n-o voi putea uita vreodată.

II

„La loc de vaier am ajuns apoi,
pe unde-n veci n-a strălucit lumină."

Dante, *Divina Comedie,* Infernul, Cântul IV – 151
(tălmăcită de Eta Boeriu)

Formular pedepse și lovituri de bici – 1942

Arest:

Primul tip (comun):

Până la 3 zile. Celulă cu fereastră. Prici de lemn. Mâncare: pâine și apă. Masă mai consistentă o dată la patru zile.

Al doilea tip (include corecții):

Până la 42 de zile. Celulă fără fereastră. Prici de lemn. Mâncare: întocmai ca la primul tip.

Al treilea tip (sever):

Până la 3 zile. Prizonierul nu poate sta în șezut și nu se poate întinde. Celulă fără fereastră. Mâncare: întocmai ca la tipurile de mai sus.

Pedepse corporale:

Numărul loviturilor de bici: 5, 10, 15, 20, 25

Instrucțiuni: În primul rând, control medical.

Loviturile de bici se vor aplica direct pe piele, una după alta, și fiecare va fi numărată. Este interzis ca anumite părți ale

corpului să rămână descoperite sau să fie dezbrăcate. Deținutul nu se leagă, ci se întinde pe o bancă. Va fi biciuit numai peste coapse și fese.

Ștampilă:
BIROUL DE ADMINISTRAȚIE, JUSTIȚIE
ȘI FINANȚE AL SS* (WVHA)

---

* *Schutzstaffel* (germ.) – „Eșalonul de protecție" sau trupele SS – , organizație paramilitară a Partidului Nazist. (*n. trad.*)

Calcul de rentabilitate în ceea ce privește folosirea prizonierilor în lagărele de muncă

Salariu mediu: 6 mărci germane

Cost alimente: 0,60 mărci germane

Speranța medie de viață a unui deținut: 9 luni = 270 de zile

270 x 5,30 mărci germane = 1431 mărci germane

Reținere pentru amortizare haine: 0,10 mărci germane

Când a ieşit de la carceră – sau, mai bine spus, când l-au târât afară de acolo – şi mai slăbit, deşi petrecuse închis doar patru zile, ar fi vrut să blesteme instinctul care-l îndemnase să rămână în viaţă în infernul acela. Ştia că se scurseseră patru zile, deoarece seară de seară scrijelea un semn în perete, ca să nu le piardă şirul: nu li se dădeau niciodată explicaţii, aşa cum nu se urma nici regulamentul. Fărădelegea de care se făceau vinovaţi el şi tovarăşul din priciul de alături era că avuseseră nenorocul să nu se poată trezi, într-una din acele dimineţi friguroase şi fără soare. Îl durea şi acum tot trupul de la loviturile de bici pe care le primise înainte să fie închis şi de la priciul tare, mult prea scurt pentru statura lui: era convins că le făceau aşa dinadins. Dar, spre deosebire de alţi deţinuţi, el se găsea într-o situaţie privilegiată, dacă se putea numi aşa: avea să lucreze acasă la comandant. Altfel, cine ştie cât i-ar mai fi durat pedeapsa?

Şi-a suflat în pumni, avea mâinile degerate. Trecuseră luni de zile fără să-şi amintească trecutul, uitase până şi rugăciunile de dimineaţă învăţate în copilărie, *saharit*. După numărătoare, şi mai înfrigurat decât înainte, s-a apucat de lucru cu gândul la zeama caldă pe care avea s-o primească la amiază: o supă chioară de napi. Carcerele se aflau lângă Apellplatz; tot acolo îi adunau să urmărească execuţiile. Era

cercul cel mai de sus al Infernului, sub care se întindea *Dreiflüsselager – Trei Râuri*, un lagăr de muncă forțată de dimensiuni mai reduse. Totuși, lui i se părea nesfârșit, cu siluetele sumbre ale construcțiilor învăluite de ceață și acoperișurile barăcilor albite, de zăpadă sau de promoroacă, nu-și dădea seama prea bine. Comandantul Sauckel, un munte de om, sadic dar cu gusturi rafinate, voia o grădiniță cu gladiole și camelii, astfel încât Daniel și alți deținuți din lagăr se îndeletniciseră cu ridicarea unui schelet din lemn pentru o pergolă. Uneori, asemenea munci le aduceau o îmbucătură în plus. Din fericire, se gândi, nu mi-au aplicat alte „corecții", cum ar fi o bătaie la ieșire, să-mi fie amintire. Nu puteai fi sigur de nimic, niciodată. În lagărele acelea, destul de izolate, regulamentele nu erau urmate cu strictețe. Văzuse cum erau bătuți alți deținuți și învățase lecția, așa că în urmă cu patru zile se întinsese pe bancă înainte să fie silit, își scosese singur cămașa și-și coborâse pantalonii.

S-a ținut strâns de bancă și a strigat doar numărul fiecăreia dintre cele douăzeci și cinci de lovituri de bici. În ciuda durerii sfredelitoare, nu le-a pierdut șirul. Din fericire, nu s-au lungit, cum se mai întâmpla când aveau chef de distracție. Până atunci, scăpase de loviturile „oficiale" cu nuiaua. Avusese, în schimb, parte de bătăi și îmbrânceli. Iar medicul acela cu ochii cenușii și privirea rece ca oțelul nu stătuse deloc pe gânduri. După ce i-a măsurat din ochi, a semnat aprobarea ca doi dintre tovarășii săi de baracă să fie bătuți. Nu-și amintea să-i fi scăpat vreuna. Privirea medicului îi dădea fiori – îl cântărise scurt și, cine știe, poate-l socotise numai bun pentru viitoare chinuri.

Deținuții mai vechi povesteau despre un infern și mai cumplit, despre drumuri fără întoarcere spre alte lagăre, și pomeneau nume care trezeau groaza. Circulau și zvonuri despre un fel de grădină a raiului pentru sărmanii ca ei, o fabrică unde fiecare deținut primea un supliment de mâncare și unde nimeni nu era supus la cazne. Daniel nu voia nici să se îngrozească, nici să viseze. Trebuia să fie atent la ce făcea, lucru care azi nu-i venea deloc ușor. Cât stătuse la carceră, feliile de pâine fuseseră și mai subțiri decât de obicei, cam cât să-l țină-n viață. În vreme ce lucra cât putea de bine, fără să-și tragă sufletul, mulțumit că nu fusese trimis la cariera de piatră, și-a amintit de inspirația neașteptată care-i salvase viața – nu știa pentru câtă vreme.

– Meseria?

Mulți nici n-ajungeau să audă această întrebare, aparent inofensivă. Cei sortiți morții de la bun început erau trecuți în alt rând: mulți copii, bătrâni și bolnavi.

A răspuns îndată:

– Tâmplar, fac mobilă de lux.

Era minciună doar pe jumătate. Răspunsul, la care abia mai apoi s-a gândit, se ivise fără veste îndărătul frunții sale palide, parcă șoptit de o voce nevăzută. În acele vremuri de persecuții necruțătoare, evreii, dar nu numai ei, își duceau viața pe muchie de cuțit – acrobați neștiutori, osândiți fără scăpare. Îi cunoștea destul de bine pe cei care hotărau destinul poporului său: ofițerii din *Waffen-SS**, criminali, monștri în haine impecabile atunci când nu erau împroșcate de sânge, îngrijit pieptănați, adesea oameni cu o oarecare cultură

* Formațiune militară în cadrul SS. (*n. trad.*)

– care probabil iubeau câinii, muzica şi aveau o familie. De blestematele lor mâini fine, de privirea lor senină şi plină de fanatism atârna un fir extrem de subţire: viaţa, sau poate că era doar o părere de viaţă. Pentru aceşti *goi** – i-a fulgerat prin gând, când a auzit întrebarea – nu există vechea poruncă „Să nu ucizi". Mama sa nu apucase să audă nicio întrebare, se prăpădise în ghetou. Medicul evreu, neputincios, vorbise atunci de tuberculoză, dar el era convins că murise de foame şi de inimă rea, o umbră a femeii de odinioară.

Ce putea face un lutier în infern? În clipa aceea, chiar şi ofiţerului care dădea aprobator din cap, în timp ce scria, i s-a părut un răspuns bun. Tâmplarii erau la mare căutare. Însă după luni de zile de suferinţă, lungi cât anii, Daniel şovăia. Cel puţin, îl scoseseră destul de repede din celula „cu fereastră" – nu ştiai niciodată cât urma să zaci acolo, cu toate că „ei" vorbeau de-un regulament – şi acum se putea bucura de lumina soarelui. Celula avea doar un ochi foarte mic de geam şi stătuse, practic, aproape în întuneric.

Era conştient că avea un avantaj faţă de mulţi alţi deţinuţi: lucrările la pergolă înaintaseră simţitor, iar acum muncea în loc acoperit. Apoi, mai meşterise la nişte rafturi pentru sticle, în pivniţă. Din frânturile de convorbiri pe care le surprinsese, a aflat că mai era de lucru în casă. Poate avea norocul să fie trimis acolo. Nu m-am putut trezi, s-a gândit, fiindcă nu mănânc destul şi încerc să-mi înşel foamea dormind. Erau sculaţi cu noaptea-n cap, la ora cinci şi jumătate, şi începeau lucrul la şase şi un sfert. Deţinuţii obişnuiţi aveau o singură pauză de o jumătate de ceas, la amiază. Ei, în schimb, adică

---

* Creştini. (*n. aut.*)

cei care lucrau în locuința și în dependințele comandantului, se bucurau de un ceas de odihnă, în zilele în care totul ieșea pe potriva gustului său capricios și nestatornic. După-masă, programul de lucru se încheia la șase și jumătate. Urmau numărătoarea fără sfârșit, cina sărăcăcioasă și noaptea, lipsită de speranța unor zori mai senine.

Duminică dimineața, Sauckel voia să fie o liniște ca de mormânt. În seara dinainte, se întorcea întotdeauna târziu sau ținea orgii restrânse, acasă. Deținuții nu își puteau începe munca decât târziu, ca să nu-l trezească. Deși trăia veșnic cu teama de a le pierde, aceste mărunte foloase erau singura speranță pe care și-o îngăduia. Voia să uite trecut și viitor, să uite durerea care-i fulgera, când și când, trupul. Nu voia să-i fie dor de Eva – poate plecată dintre cei vii – , cu care acum ar fi fost însurat dacă nu izbucnea războiul. Nu voia să-și aducă aminte de îmbrățișările ei, de buzele ei calde, după primele săptămâni de întâlniri ceremonioase, când li se făcuse cunoștință după obiceiul comunității evreiești.

Azi, în schimb, se simțea atât de slăbit, încât dorința trupească îi părea ceva din altă viață, din altă lume. Doar înverșunarea îi dădea putere: nu voia să ofere haitei de hiene, *führeri** și *kapo***, satisfacția de a-l vedea leșinând. Gândul i-a fugit, fără voia lui, la primele săptămâni petrecute în *Dreiflüsselager*. Pe vremea aceea, își mai dădea întâlnire cu câte-o deținută, întotdeauna pe înserate, dar totul se consuma în pripă, prin dosul vreunui gard. Curând după aceea, bărbații și femeile fuseseră despărțiți în două tabere, fiecare

---

* Conducător (germ.). (*n. trad.*)

** Deținut cu funcție de comandă în lagărele naziste (germ.). (*n. trad.*)

izolată printr-un gard de sârmă electrică la care lucraseră chiar ei. Acum, se simțea atât de sfârșit, încât nu-i mai păsa.

Foamea îi dădea ghes din nou. Era tânăr și energic din fire, astfel că mâncarea din lagăr reușea doar să i-o înșele. Poate îi dădea bucătăreasa, pe furiș, niște resturi. Uneori, se încumeta să le strecoare câte ceva, când El se destindea citind, după prânz. Cinci ore de lucru doar cu o zeamă chioară de castane și un colț de pâine de secară îl lăsau aproape leșinat. Brusc, pe când erau în vestibul și se îndreptau spre ieșire, trei mere de aur – să fi fost o părere? – s-au rostogolit pe podea, însoțite de un hohot zgomotos de râs. Cei patru deținuți s-au aruncat în genunchi să le culeagă, pe când comandantul se amuza, tot împingându-le cu piciorul. Daniel, care se aplecase și el după un măr, nu se simțea rănit în mândria sa: infam era cel care găsea prilej de distracție în foamea altuia. O cizmă neagră, uriașă, i-a amenințat mâna, dar s-a retras imediat și-a împins doar fructul mai încolo. Chiar și așa, Daniel a reușit să înhațe mărul. Nu l-au arestat și nici n-au ațâțat câinii asupra lui când și-a înfipt dinții și a mușcat din fruct. Pesemne El se trezise bine dispus. O voce de femeie l-a strigat de undeva, de sus. Secretul ieșise la iveală: se vede bine că frumoasa prostituată îi făcuse poftele. Poate urmau două sau trei zile de liniște. Poate. După-amiaza i-a părut fără sfârșit, în ciuda amintirii mărului.

După zilele petrecute în celulă, a găsit priciul de-a dreptul moale. Tovarășii de baracă, mai mult sau mai puțin la fel de soioși ca el, îi păreau oameni calzi și cunoscuți, în care se putea încrede.

De data aceasta, l-au trezit. Dacă ar fi dormit din nou mai mult decât era îngăduit, nu-i mai scăpa nimeni pielea de pe-

depsele care vârau groaza în toți. Privirea medicului Rascher nu prevestea nimic bun. Deși îl chinuia durerea de pe urma loviturilor primite, dormise peste noapte un somn fără coșmaruri, poate pentru că se afla din nou printre tovarășii săi. „Secretarul" barăcii l-a adus cu picioarele pe pământ. În vise, se afla în atelierul său, frumos ordonat, și meșterea la o vioară, învăluit de mireasma plăcută, atât de familiară a lemnului, de mirosul de clei și vernis – nu de duhoarea din baracă. La etaj, mama lui fredona un cântec în timp ce pregătea masa de prânz, care răspândea o aromă savuroasă. Îl împresurau senzații minunate: soarele aurea lemnul, smulgându-i reflexe de amurg, culori calde, de aur vechi, brăzdate de dâre roșcate și liliachii. În contrast cu tonurile calde, cuțitele lui de lutier aruncau luciri reci, oțelite.

Toate piesele în lucru, gata cioplite pentru viitoare instrumente, își dezveleau nervurile parfumate; adierea care trecea printre ele, înfrățită cu timpul, le usca. Tatăl său îl învățase să folosească numai bucăți din lemn de copac retezat de cel puțin cinci ani. Era musai să fie brad de la munte sau arțar, în care cuibăriseră păsările și cântase vântul – cum mai apoi avea s-o facă arcușul. În vis, fiecare piesă și unealtă străluceau ca giuvaerele. Asta și erau, modeste podoabe în coroana sa de artizan. Se făcea că era într-unul din momentele cele mai delicate ale muncii sale: așeza, înlăuntrul viorii, inima din lemn de brad, cu lustrul ei întunecat și stins. Se făcea că încearcă s-o așeze, perfect dreaptă, în spatele piciorului drept al călușului. Dar... Ce se întâmpla? Palmele îi asudau, inima viorii nu stătea în lăcaș, aluneca! Îi ieșise prea scurtă, nu era bună de nimic. Trebuia s-o ia de la capăt. Dar vioara se adâncea din ce în ce mai mult...

L-au smuls din vis două mâini care-l zgâlțâiau. Vioara rămăsese fără inimă, și i s-a părut că asta nu prevestea nimic bun. Însă nu visul era de vină. Nu era nevoie să caute semnul rău prea departe, căci îl avea dinaintea ochilor. Erau zorii unei noi zile în Gheena, în lagărul *Trei Râuri*.

Dimineața mohorâtă vestea o zi cu lumină cenușie și tremurătoare, ca o pătură veche și roasă aruncată peste un pat de suferință. Nu-i coșmar – se gândi – mai groaznic decât cruzimea care îi însoțea pretutindeni, precum aerul pe care-l trăgeau în piept. Dinaintea ei, se găseau lipsiți de apărare ca niște prunci. Lumea întreagă, și însuși Dumnezeul lor Iehova, îi uitase în ghearele unei uri de neînțeles. Îl auzise pe tatăl său vorbind despre exiluri și pogromuri de-odinioară, de pe vremea bunicilor. El, în schimb, avusese parte de-o copilărie și de-o adolescență mai degrabă liniștite. În ziua în care a sărbătorit *Bar-mitzvah**, s-a dat o petrecere la fel de mare ca a fratelui său. Viața tihnită pe care o duceau a fost tulburată doar de moartea tatălui, bolnav. Poate tocmai de aceea furtuna îi luase prin surprindere. Subjugat de meșteșugul lui, nu deslușise semnele prevestitoare și nu băgase de seamă norii care întunecau zarea, ca și cum nu i-ar fi amenințat pe-ai lui. La începutul tiraniei, purtase steaua galbenă a lui David fără să-i treacă prin gând că e un semn al morții, că erau însemnați ca brazii pentru tăiere. A înțeles noua și cruda realitate abia în ziua cumplită în care i-a fost prădat atelierul. În apropiere, flăcările mistuiau vechea sinagogă din cartier. Acolo, în copilărie, se simțise atât de în sigu-

---

* Ceremonie de atingere sau recunoaștere a maturității religioase. (*n. aut.*)

ranță între faldurile *taled*-ului* tatălui, care îl lua adesea cu el în zilele de sărbătoare. Acum își dădea seama că, încă de pe vremea aceea, fiecare zi era un pas ce-l cufunda în apele nămoloase care, în cele din urmă, aveau să-i înghită pe toți.

Era a doua zi de muncă de când părăsise carcera și, nu știa de ce, i s-a părut mai lungă. Își simțea inima cuprinsă de un soi de slăbiciune, un sentiment de zădărnicie care aducea a disperare. Cunoștea bine semnele: văzuse tovarăși de lagăr căzuți la pat, învinși în fața morții; acum, zăceau îngropați pe dealurile din împrejurimi. Dar el e tânăr, se silea să se îmbărbăteze. O să mai lupte o vreme. A ajuns sleit la baracă, fără chef de vorbă. Voia doar să se întindă. Ceva mai târziu au sosit, istoviți, și deținuții care lucrau în afara lagărului și la cariera de piatră.

Îl aștepta însă o bucurie, o urmă ștearsă de speranță. Aduseseră alți deținuți, să le ia locul celor care pieriseră. Unul dintre nou-veniți, care primise un loc pe prici tocmai lângă al lui, era un mecanic care locuise pe aceeași stradă. Era aproape un prieten. Daniel i-a citit în priviri mila și surprinderea, când l-a văzut atât de slab și de vlăguit. S-au îmbrățișat plângând; era atât de slăbit, încât lacrimile izvorau fără voia lui. Apoi însă, pentru prima oară de când se afla în lagărul *Trei Râuri*, meșterul de viori s-a simțit bucuros. Eva era în viață și o ducea destul de bine, l-a înștiințat vecinul. O văzuse la fabrica de uniforme militare a lui Tisch, unde

---

* Bucată pătrată de pânză pe care o poartă evreii când se roagă în sinagogă. (*n. trad.*)

avusese de lucru la o reparație. Era grădina raiului despre care se vorbea în șoaptă în lagăr. Da, Eva mânca în fiecare zi felii groase de pâine de secară, pe care industriașul, dintr-o neobișnuită bunătate, le cumpăra pentru deținuți cu bani din propriul buzunar. Deseori, pe felia de pâine se zărea și un strat de margarină... sau de unt!

Vorbeau în șoaptă, învăluiți în beznă. Prietenul își continua povestea, încercând să-l ferească pe cât putea. Înainte, Eva petrecuse ceva timp în alt lagăr, cu un nume îngrozitor. Nu știa prin ce chinuri trecuse acolo, dar supraviețuise. Acum, era chiar aproape de el.

– Dacă aș putea să fug, s-o văd...

– Nici să nu te gândești! – l-a avertizat Freund. Ar putea însemna sfârșitul tău.

Văzuse multe execuții-fulger ale fugarilor și ale celor bănuiți că încercaseră să evadeze: Porcii nu prea stăteau pe gânduri înainte să apese pe trăgaci, iar comandantului nu-i păsa câtuși de puțin dacă erau împușcați.

Un tovarăș de baracă bombăni:

– Ia lăsați-mă să dorm!

– Mâine, de-om mai fi în viață, o să-ți povestesc mai multe.

Discuția, deși scurtă, îi alungase somnul lui Daniel. Nu era un visător, dar acum și-o închipuia pe Eva în fața mașinii de cusut, împingând cu mâinile-i mici haina la care lucra, în timp ce piciorul ei frumos apăsa neobosit pedala. Și mai mult îi plăcea să-i vadă parcă aievea buzele cărnoase, dar nu lipite de ale lui, ci de stratul de unt întins pe pâinea de secară. Binecuvântatele felii de pâine, se gândea, care o vor ține în viață, vor readuce o scânteie firavă în ochii ei întunecați. Nu simțea invidie: silueta ei așezată la mașina de cusut

îi alungă disperarea. A doua zi, a muncit însufleţit de o oarece poftă de viaţă.

După-amiaza a fost nespus de lungă, iar seara, nesfârşită. Aştepta cu nerăbdare căderea nopţii, să mai soarbă veşti de la prietenul său.

De data aceasta, au vorbit şi mai încet. Au povestit fiecare ce mai ştia despre ai lui: o lungă necrologie.

– Regina, nepoţica ta, a scăpat.

I-a povestit cum un ofiţer neamţ – care apoi a fost descoperit şi trimis pe frontul din Rusia – , a reuşit să scoată din ghetou mai mulţi copii, ascunzându-i în cutii de haine. Din câte ştia, fetiţa se afla în casa unui muzician, neamţ din Sudets şi client al lui Daniel, un *goi* bun la suflet. Da, sigur că şi-l amintea pe Rudi.

– E însurat cu o verişoară de-a mea, o rudă mai îndepărtată.

A aflat de la Freund că locuiau în afara Cracoviei, în casa bunicului. Copila trecea drept nepoata lor şi toţi aveau acte nemţeşti. Poate că ea avea să scape cu bine, de fapt, era aproape sigur că aşa are să fie. Micuţa de trei anişori, devenită nepoata unui arian pur sânge, avea cele mai multe şanse de a ieşi la liman, dacă aceia care îi erau acum părinţi reuşeau s-o înzdrăvenească după foametea pe care o îndurase în ghetou. Dumnezeule mare, cum îşi dorea ca fetiţa să scape!

Afară, se auzea doar ploaia. O să fie noroi peste tot, dar cel puţin mai conteneşte frigul – s-a gândit înainte să adoarmă, în vreme ce stropii ropoteau pe acoperişul şubred al barăcii.

avusese de lucru la o reparație. Era grădina raiului despre care se vorbea în șoaptă în lagăr. Da, Eva mânca în fiecare zi felii groase de pâine de secară, pe care industriașul, dintr-o neobișnuită bunătate, le cumpăra pentru deținuți cu bani din propriul buzunar. Deseori, pe felia de pâine se zărea și un strat de margarină... sau de unt!

Vorbeau în șoaptă, învăluiți în beznă. Prietenul își continua povestea, încercând să-l ferească pe cât putea. Înainte, Eva petrecuse ceva timp în alt lagăr, cu un nume îngrozitor. Nu știa prin ce chinuri trecuse acolo, dar supraviețuise. Acum, era chiar aproape de el.

– Dacă aș putea să fug, s-o văd...

– Nici să nu te gândești! – l-a avertizat Freund. Ar putea însemna sfârșitul tău.

Văzuse multe execuții-fulger ale fugarilor și ale celor bănuiți că încercaseră să evadeze: Porcii nu prea stăteau pe gânduri înainte să apese pe trăgaci, iar comandantului nu-i păsa câtuși de puțin dacă erau împușcați.

Un tovarăș de baracă bombăni:

– Ia lăsați-mă să dorm!

– Mâine, de-om mai fi în viață, o să-ți povestesc mai multe.

Discuția, deși scurtă, îi alungase somnul lui Daniel. Nu era un visător, dar acum și-o închipuia pe Eva în fața mașinii de cusut, împingând cu mâinile-i mici haina la care lucra, în timp ce piciorul ei frumos apăsa neobosit pedala. Și mai mult îi plăcea să-i vadă parcă aievea buzele cărnoase, dar nu lipite de ale lui, ci de stratul de unt întins pe pâinea de secară. Binecuvântatele felii de pâine, se gândea, care o vor ține în viață, vor readuce o scânteie firavă în ochii ei întunecați. Nu simțea invidie: silueta ei așezată la mașina de cusut

îi alungă disperarea. A doua zi, a muncit însufleţit de o oarece poftă de viaţă.

După-amiaza a fost nespus de lungă, iar seara, nesfârşită. Aştepta cu nerăbdare căderea nopţii, să mai soarbă veşti de la prietenul său.

De data aceasta, au vorbit şi mai încet. Au povestit fiecare ce mai ştia despre ai lui: o lungă necrologie.

– Regina, nepoţica ta, a scăpat.

I-a povestit cum un ofiţer neamţ – care apoi a fost descoperit şi trimis pe frontul din Rusia – , a reuşit să scoată din ghetou mai mulţi copii, ascunzându-i în cutii de haine. Din câte ştia, fetiţa se afla în casa unui muzician, neamţ din Sudets şi client al lui Daniel, un *goi* bun la suflet. Da, sigur că şi-l amintea pe Rudi.

– E însurat cu o verişoară de-a mea, o rudă mai îndepărtată.

A aflat de la Freund că locuiau în afara Cracoviei, în casa bunicului. Copila trecea drept nepoata lor şi toţi aveau acte nemţeşti. Poate că ea avea să scape cu bine, de fapt, era aproape sigur că aşa are să fie. Micuţa de trei anişori, devenită nepoata unui arian pur sânge, avea cele mai multe şanse de a ieşi la liman, dacă aceia care îi erau acum părinţi reuşeau s-o înzdrăvenească după foametea pe care o îndurase în ghetou. Dumnezeule mare, cum îşi dorea ca fetiţa să scape!

Afară, se auzea doar ploaia. O să fie noroi peste tot, dar cel puţin mai conteneşte frigul – s-a gândit înainte să adoarmă, în vreme ce stropii ropoteau pe acoperişul şubred al barăcii.

„Ședeau în întuneric și în umbra morții;
erau ferecați de sărăcie și de fier."

Psalmul 106

Refuzul lui Rascher de a folosi o deținută cu trăsături „nordice" în experimentele realizate pentru a-i încălzi pe deținuții îmbăiați în apă rece ca gheața – 1943

Mi-au fost puse la dispoziție patru femei pentru a-i încălzi pe deținuți cu trupurile lor. Femeile au fost aduse din lagărul de concentrare Ravensbrück.

Una dintre aceste femei prezintă trăsături specifice raselor nordice: păr blond, ochi albaștri, forma capului și a corpului tot nordice. Are 21 de ani și 8 luni.

La refuzul meu de a-i îngădui să lucreze ca voluntară la bordel a răspuns: „Mai bine șase luni la bordel decât în lagăr." Mi-a adus la cunoștință amănunte ciudate legate de lagărul R., amănunte care au fost confirmate de celelalte femei și de paznicul care le însoțea.

Faptul că o femeie cu trăsături pur nordice este oferită ca prostituată unor deținuți care îi sunt inferiori din punct de vedere etnic îmi rănește sensibilitatea rasială. Poate printr-o sarcină potrivită am reușit s-o aducem pe calea cea dreaptă. Din acest motiv, refuz s-o folosesc în cadrul experimentelor și le adresez acest raport comandantului lagărului și aghiotantului Reichsführerului SS.

Dr. S. RASCHER

Tsprăvise ce avea de lucru la pergolă, iar rafturile din pivniță mai așteptau doar să fie umplute. Acum, urmau să vină grădinarii ca să împlinească voia comandantului. În noaptea aceea, Daniel a dormit doar câteva ore, îngrijorat, neștiind unde avea să fie trimis. Poate o să se întoarcă la atelierul de tâmplărie, de unde munca sârguincioasă îl adusese în casa comandantului; totuși, rămânea posibilitatea să fie trimis în alt loc, unde munca era mai grea, după nevoia sau capriciul lui Sauckel. Auzise crâmpeie de discuții și înțelesese că existau proiecte noi; dar cine putea ști dacă Lui nu i se urâse să-i tot vadă pe-acolo ? Comandantul voia să vadă ce au lucrat și, dacă se arăta mulțumit, n-avea să-i trimită la cariera de piatră, sau cel puțin așa credea c-a înțeles.

Nu i-au spus nimic deosebit în ziua aceea, în schimb tuspatru au fost duși înapoi în atelier. Era mai bine. Mai bine treci neobservat, decât să-ți auzi numărul strigat. A băgat de seamă că în pavilion țineau o petrecere. Îi zărise acolo pe cei trei prizonieri muzicieni, pe care-i cunoștea bine; erau primeniți și purtau haine noi. Pe la jumătatea după-amiezii, doctorul Rascher, însoțit de alt medic pe care nu-l cunoștea, a intrat în atelier. Ei și-au văzut în continuare de lucru; nici n-au salutat, nici n-au ridicat privirea, așa cum li se poruncise. Vizitatorii nu ziceau nimic, se mulțumeau să-i observe

pe deținuții care șlefuiau, tăiau cu fierăstrăul, ungeau cu clei. Daniel a simțit cum îl cuprinde neliniștea. I se părea că-l privesc doar pe el; din nebăgare de seamă, și-a ciupit pielea de la mână, dar de pe buze nu i-a scăpat niciun țipăt. Asta ar mai lipsi, să-mi stric mâinile, s-a gândit, și s-a silit să lucreze în continuare, cu privirea plecată. Deși era frig, la rădăcina frunții i se iviseră broboane de sudoare. Până la urmă, cei doi medici s-au retras pe tăcute, scutindu-l de prezența lor neplăcută.

Pesemne se duceau acasă la comandant. Acesta îi poftise, cu siguranță, la petrecere și la concert. Călăului îi plăceau muzica bună și vinul de soi. El însuși cânta la vioară, din când în când, și nu tocmai rău. I se spusese că avea ureche muzicală, dar o interpretare destul de rece. Părea că distracția se prelungește; fără îndoială, aduseseră și fete frumoase. După-amiază, Daniel a terminat de fățuit o ramă de fereastră. Era adâncit în lucrul lui, când a simțit o mână grea pe spate:

– Du-te acasă la *Sturmbannführer**.

S-a dus cât a putut de repede, frământat de griji. Oare ce voia? La prima vedere nu era mare lucru. Încruntat, unul din aghiotanții săi i-a arătat un defect neînsemnat la una dintre uși, pe care l-a reparat de îndată. De departe, răzbătea până la el muzica minunată a trioului. Și dintr-odată, s-au auzit răcnetele înfricoșătoare ale comandantului. Oare ce avânt temerar îl împinsese în salon? Capul a început să i se învârtă din pricina luminilor, a mirosului de mâncare bună, a fricii și a duhorii de tutun. Pentru o clipă, s-a oprit în loc.

---

* Rang militar echivalent cu gradul de maior. (*n. trad.*)

Și-a dat repede seama ce se petrecuse: vioara, chipul albit de groază al unuia dintre muzicieni, pe care îl cunoștea foarte bine, Bronislaw, tânărul solist atât de respectat în vremurile bune, degetul acuzator al lui Sauckel, mutra plină de satisfacție a lui Rascher. Cu toate acestea, n-a dat înapoi. Nu, n-avea de gând să le ofere ocazia unui amuzament plin de cruzime. A luat poziția de drepți, a salutat și-a îngăimat cu voce stinsă:

– Nu e vina lui, domnule. Vioara are o fisură pe cutia de rezonanță. O pot repara.

Comandantul l-a privit cu uluire, dar părea mulțumit că instrumentul se poate repara. Unul dintre musafiri, un necunoscut, i-a aruncat o privire plină de milostenie și l-a întrebat:

– Zici c-o poți repara? Va să zică n-a cântat prost înadins, doar ca să ne zgârie auzul?

A cules vioara, ca pe un trandafir, din mâinile unui Bronislaw îngrozit, și i-a arătat musafirului străin crăpătura îngustă, uitând cu totul că se afla în casa dușmanului. Vorbea despre meșteșugul lui în idiș, amestecând uneori și cuvinte în germană, dar cu o siguranță de sine pe care n-o mai simțise de mult timp, de când îl preschimbaseră într-un subom, un deținut.

Imediat mai apoi, s-a îndepărtat puțin. Acum, discuția continua aproape în șoaptă și mult prea repede, într-un ritm prea alert pentru el. Vorbeau musafirul care-l privise cu milă, comandantul și Rascher. Celălalt medic și femeile nu ziceau nimic. Auzea nelămurit că erau în joc viața lui și a violonistului. Discuția era aprinsă. O femeie tânără a trecut în salon și a turnat vin alb în cupele de cristal ale musafirilor. În cele din urmă, Sauckel a strigat un gardian, i-a zis ceva, i l-a arătat

pe Daniel şi a mâzgălit nişte cuvinte pe o hârtie. Nu vrea să se înjosească vorbind direct cu mine, s-a gândit meşterul de viori. Dar hotărârea e luată; probabil o să mă pedepsească din nou.

Gardianul l-a tras după el, nepăsător, a deschis uşa, iar el s-a grăbit să coboare înainte să se trezească îmbrâncit pe trepte în jos. Au răsunat din nou hohote şi voci vesele; muzicienii rămăseseră în salon. Totuşi, el ridicase puţin privirea şi băgase de seamă că pe chipul temutului doctor se zugrăvea dezamăgirea. A văzut în asta un semn bun.

– Ai făcut o greşeală extrem de gravă, nenorocitule – i-a spus gardianul când au ajuns jos. Ai intrat în salon şi i te-ai adresat lui *Herr Sturmbannführer* fără să-i ceri permisiunea.

A făcut o pauză, ca şi cum i-ar fi dat un răgaz să cântărească gravitatea situaţiei.

– Dar, fiindcă e îngăduitor din fire, a hotărât să nu te pedepsească. Cu o condiţie: mâine dimineaţă, să-i aduci vioara reparată.

Nici nu băgase de seamă că vioara era la gardian!

– Cum pot face asta, domnule?

– Taci şi ascultă, câine prost! Vino după mine la atelier. Ai toată noaptea la dispoziţie ca să lucrezi. Dacă mâine vioara nu e aşa cum doreşte, o să înfunzi carcera şi o să fii biciuit şi când intri, şi când ieşi. Deocamdată, eşti doar un recidivist.

A răsuflat, ca şi cum l-ar fi obosit acea explicaţie lungă – nu le primeau prea des. De obicei, ploua cu pedepse, şi-atât. Nu-i nimic, s-a gândit când a văzut că-l ducea drept la atelier. Va trebui să rezist fără masa de seară, deşi sunt lihnit de foame. Avea un coltuc de pâine, pe care-l strecurase

în buzunar de dimineață: uneori, ciupea din el după-amiaza, ca să nu i se mai pară așa de lungă. Gardianul, care nu lăsase nici acum vioara din mână, i-a întins hârtia unui paznic tăcut și ursuz, care a devenit parcă mai morocănos după ce a citit, fără un cuvânt, înștiințarea. L-au împins înăuntru, i-au dat vioara și, de cum au rămas în încăpere doar ei doi, nesocotind interdicția de a fuma, și-a aprins o țigară și i-a suflat fumul în față. A părut mai mulțumit când pe Daniel l-a înecat tusea, apoi s-a așezat pe un scaun și-a început să urmărească, fără tragere de inimă, cum lucra lutierul. Curând, s-a oprit din fumat și-a început să picotească.

Țigara stinsă era pe jos, dar n-a îndrăznit s-o atingă. Îi țineau de urât doar sforăiturile paznicului – un deținut de rând, din cei care purtau un dreptunghi verde cusut pe haină și erau vestiți pentru sălbatica lor cruzime – și țipetele răzlețe ale păsărilor de noapte, venite de departe, din apropierea râului cel mare: de dincolo, unde creșteau copacii, unde existau și alte culori, în afară de gri și de alb. Știa prea bine cum se numea râul cel mare, sau cum i se zicea înainte. Unul dintre tovarășii de baracă, un profesor din Cracovia, închis pentru convingerile sale socialiste, care scăpase cu viață pentru că apărea pe listă ca brutar – era fiu de brutar, știa să frământe și să coacă pâinea – , rostea un nume mai ciudat când vorbea despre râu: Acheron*.

Acum, și-a concentrat toată atenția asupra viorii. Nu, nu se întrecuse cu optimismul. Apreciase situația destul de bine: crăpătura nu era foarte adâncă, marginile se apropiau dacă le apăsai puțin și nu sărise nicio așchie, slăvit fie

---

* Unul dintre fluviile Infernului, afluent al Styxului. (*n. trad.*)

numele lui Iahve. Înainte de toate, a căutat printre materialele din atelier o pană, poate îi era de folos. Din fericire, totul era frumos rânduit. A găsit două, foarte subțiri și netede, tocmai pe potrivă. Nu era nevoie să le mai cioplească. Firește, n-avea clei din acela special pentru viori, în schimb putea folosi un clei de oase destul de bun, păstrat pentru lucrările mai de soi din pavilionul Tiranului. A aprins cuptorul și s-a apucat să încălzească grijuliu cleiul, atent să nu se îngroașe prea mult.

Era din nou el însuși, nu un simplu obiect, țința batjocurii altora: era Daniel, meșter de viori. În acele clipe, nu-și amintea nimic altceva în afară de meseria lui – mândria lui. Uitase până și de foame, de încordare, iar ochii îi străluceau. Cu mâini iscusite, a uns marginea crăpăturii pe o parte și pe alta, rotind ușor degetul încleiat, ca să pătrundă bine. A cântărit rezultatul din ochi – doar se născuse între viori! – și-a socotit că e bine. Nervurile fibrei lemnoase se potriveau, fisura avea să se închidă cum trebuie. Cel puțin pentru o vreme. A luat o menghină de la locul știut, a așezat cele două pene, cu grijă să nu rămână lipite, și a strâns șurubul cât a socotit că trebuie. S-a șters de sudoare și a căzut pe gânduri.

A cercetat din nou rezultatul: pe capac, a observat câteva picături de clei; nu le putea lăsa să se usuce acolo. A încălzit nițică apă, a înmuiat o pensulă fină și a curățat pata cu foarte mare băgare de seamă. Acum, mai avea nevoie doar de timp. Lucrul, delicat, îi luase destul de mult și știa că trebuie să treacă cel puțin patru ore ca să se usuce bine cleiul, ba chiar mai mult, din cauza umezelii. Paznicul dormea înfășurat într-o manta groasă de lână; n-a îndrăznit să-l tre-

zească, de frică să nu fie lovit. Nu-l putea deștepta, și nici vorbă să iasă din atelier: umbra lui șovăielnică putea deveni ținta sigură a mitralierei vreunui paznic. O noapte lungă și apăsătoare i se așternea dinainte, și-atunci s-a gândit în treacăt, ca să se mai mângâie: am să veghez vioara, să nu pățească ceva: sunt prea multe în joc!

Foamea îi dădea din nou ghes. A băgat de seamă că mărul început de paznic căzuse pe jos. Fără să facă zgomot, l-a șters cu o cârpă din atelier și l-a mâncat, mușcând din el cu poftă. Ar trebui să încerce să doarmă, sau măcar să se odihnească; înainte să stingă focul, și-a încălzit puțin mâinile, după care s-a întins pe jos, într-un loc unde jăraticul îl ocrotea, cât de cât. S-a străduit să adoarmă, dar se trezea des. Era o noapte rece și liniștită, fără ploaie, însă visele-i erau tulburi; a murmurat o rugăciune, fără prea multă credință. S-a rugat la Dumnezeul cel tăcut să aducă folos muncii sale. S-a trezit înainte de vreme și s-a așezat pe un morman de lemne. Nu voia să mai doarmă. Nu putea întârzia la numărătoare și nici pierde mâncarea de dimineață. Azi, nu-i venea rândul la duș, așa că s-a stropit cu apă dintr-o oliță și a ieșit de îndată ce a auzit sirena.

Când s-a întors la atelierul de tâmplărie, i-a arătat celuilalt paznic hârtia din seara de dinainte. Probabil că acesta primise deja instrucțiuni:

– Marș la treabă! – s-a răstit, dar nu l-a lovit. E prea devreme. O să te chem când trebuie să te prezinți în fața *Sturmbannführer*-ului.

Lucra, aruncând pe furiș priviri dese către vioara lui, și bucuria i se împletea cu frica de toate zilele, când paznicul a

privit la ceas şi i-a poruncit să se prezinte în faţa comandantului. A arătat hârtia şi-a fost lăsat să intre. De data aceasta, El a binevoit să i se adreseze personal:

– A, *ja*, tâmplăraşul.

Spunând acestea, şi-a mângâiat câinele, iar Daniel şi-a îndreptat instinctiv spatele. Era înalt, dar celălalt îl depăşea cu mai bine de jumătate de cap. În afară de asta, prizonierii mergeau încovoiaţi. Câteva secunde parcă nesfârşite, l-a lăsat să se frământe, în vreme ce examina instrumentul.

Nu părea bine dispus, s-a gândit Daniel. Se încrunta, poate era mahmur. La prima vedere, nu a părut impresionat, dar a trecut arcuşul peste coarde şi-a cântat câteva măsuri. Fruntea i s-a descreţit şi a zâmbit:

– În regulă. Întoarce-te la atelier, dar să nu te prind că trândăveşti! Vioara rămâne deocamdată la mine. Cară-te!

Apoi, i s-a adresat aghiotantului cu o satisfacţie plină de cruzime şi cu glas tare, să-l audă lutierul:

– Violonistul a fost pedepsit pentru neglijenţă. O să-şi primească vioara înapoi când iese de la carceră. Tot aici erai? Valea!

N-a aşteptat să i se zică de două ori şi a ieşit în fugă, cât pe ce să cadă. Aşadar, îndrăzneala sa disperată nu-l salvase pe marele muzician de la osândă. Nu îndrăznise să spună nimic în faţa comandantului, care ţinea câinele aproape, poate gata să-l asmută asupra lui. S-a întors resemnat la bancul lui de tâmplar, unde avea întotdeauna câte ceva de lucru. Îşi pierduse, încă o dată, orice nădejde. Îndrăznise să spere – nu cunoştea toate feţele cruzimii – că Monstrul, mulţumit că vioara muzicianului său „particular" a fost salvată, n-avea

să-l pedepsească pe Bronislaw pentru un incident de care nu se făcuse vinovat. Cu toate acestea, știa bine că în *Dreiflüsselager* logica nu-și avea locul, și cu atât mai puțin mila.

Eva, cel puțin, mănâncă felii groase de pâine cu unt, s-a gândit, în încercarea de a nu se lăsa pradă disperării, obosit cum era și chinuit de nesomn. Curând, însă, a revenit la gândul dintâi: ar fi trebuit să-și ia inima în dinți și să-l prevină pe comandant că reparația era provizorie și că era nevoie, probabil, de o alta, mai serioasă. Vioara trebuia desfăcută, și interiorul, întărit. Dar n-a fost în stare să scoată un cuvânt, curajul i se sleise cu o zi în urmă, o frică înghețată îi pecetluise buzele. Ce-avea să se întâmple dacă reapărea fisura? Ce pedeapsă îi pândea, pe el și pe violonist? A lucrat din zori până-n seară, o zi întreagă, unsprezece ore și jumătate, fără ca gândul chinuitor să-i dea pace.

La prânz, a vorbit cu prietenul său mecanicul. Omul s-a arătat ușurat. Cum nu se întorsese la baracă peste noapte, tovarășii s-au temut că fusese aruncat din nou la carceră. Pe când lucra, absorbit, la vioară, nici nu se gândise la ei. Nu uitase unde se afla, dar alungase într-un colț al minții toate nenorocirile: bătăile, noroiul, bruma și ceața umedă, umbra spânzurătorii, țipetele și înjurăturile. L-au adus la realitate cuvintele lui Sauckel, smulgându-l brutal, precum cârligul undiței trage peștele alunecos...

– L-am pedepsit pe violonist...

Tot era bine că nu fusese bătut, cel puțin nu în fața celorlalți. Nu-i aliniaseră, dar poate că-l zdrobiseră feriți de alte priviri, în pivniță, așa cum se mai întâmplase și în alte dăți.

Dacă Bronislaw era supus la asemenea chinuri, cu siguranță că pe toți îi aștepta aceeași soartă. Era mai bine să nu-și bată capul cu asta, ci să se gândească la un singur lucru: se putea ca, în curând, să fie trimis din nou la casa comandantului. Am auzit că Porcul mai vrea niște rafturi. Poate-o să-mi mai arunce și bucătăreasa ceva resturi. Oricum, a doua zi era joi, singura zi în care avea să mănânce cartofi fierți cu coajă cu tot în loc de zeama chioară de napi. Cine știe, poate nimerea unul mai mare... Ceasurile s-au scurs cu lentoarea unui râu mâlos, în ziua aceea parcă fără de sfârșit, căci nu pusese geană peste geană cu o noapte în urmă. O zi mai lungă decât oricare alta, în afară de cele patru pe care le zăcuse în carceră, ca un câine bătut. Seara, soseau noutățile și baraca se umplea de șoapte. Mecanicul adusese vești! Daniel nici nu voia să audă sau să afle despre ce era vorba. Abia se ținea în picioare de oboseală și putea citi în privirile celorlalți deținuți că erau vești proaste. Știa că aveau să-l țină din nou treaz. Dacă nu dormea, s-ar fi îmbolnăvit și-ar fi ajuns numai bun pentru „infirmerie", pentru Câmpul Morții.

– Mâine – a șoptit doar pentru sine, mâine.

Murmurul nelămurit din jur îl legăna. Acolo, în afara timpului, smuls din tumultul vieții, se putea aștepta la orice. S-a visat într-o sală de așteptare imensă, rece, înecată în fum. Pe ferestre, se zăreau sosind trenuri nesfârșit de lungi: vagoane închise, vagoane de vite, toate treceau fără să oprească. Apoi, ușile de la sala de așteptare se deschideau brusc, iar oameni, cunoscuți de-ai lui, se îmbulzeau spre peron în vreme ce el nu se clintea de pe banca de fier. De tavanul sălii spânzurau cadavre și viori. Unul dintre trenuri oprea în stație,

dar şeful de gară, cu caschetă de militar şi privirea musafirului milostiv, îl despărţea de ceilalţi:

– Tu, nu – îi zicea. Ăsta nu e trenul tău. Tu trebuie să termini vioara.

Apoi, se apropia de ei un paznic, învârtind un bici în mână, iar el dădea să fugă. Ridica piciorul, dar nu se putea clinti. Căsca gura, dar nu putea să ţipe. A încercat s-o deschidă şi mai tare, şi-atunci i-a scăpat un ţipăt.

– Taci! Eşti cu mine. Strigai în somn.

Ai făcut bine că n-ai vrut să ştii nimic aseară, i-a spus mai târziu Freund, cu gura plină, înfulecând pâinea pe care o primeau dimineaţa. Inima ţi-era adormită, iar veştile ţi-ar fi alungat somnul.

– Acum, mi-e mai bine. Îmi poţi spune.

În dimineaţa aceea, numărătoarea se încheiase repede, nu avusese loc niciun incident. Era ora şase şi un sfert. Cei doi s-au aşezat pe-o piatră, în întuneric, iar meşterul de viori află cruda realitate. Scăpase cu viaţă printr-o stranie coincidenţă, poate din voia lui Dumnezeu, sau poate graţie imboldului necugetat de a repara vioara. Daniel era încă în putere şi, cât de cât, sănătos, o achiziţie bună pentru experimentele lui Rascher, de unde şi grimasa ofiţerului, a dezamăgire. Monstrul înhăţase deja patru flăcăi, unul dintre ei chiar din baraca lui Daniel.

– Ieri, nici n-ai băgat de seamă că lipseşte un om.

– Ce-or să le facă?

Prietenul său avea informaţii dintr-o sursă sigură, pentru că lucra în atelierul de reparaţii de vehicule şi mai prindea

veşti. Acolo, şoferul unui *Oberstumführer** îi povestise altuia, amănunţit, despre proiectele lui Rascher.

Bine că stau jos, s-a gândit Daniel, simţind cum urcă groaza, paralizându-i picioarele, ca un şarpe care se târăşte afară din noroi. Era adevărat? Era posibilă o asemenea infamie? În timp ce el meşterea la vioară – s-a gândit, apăsându-şi palma peste gură ca să nu verse, să nu izbucnească în sudălmi –, nemernicii ăia îi cufundau pe deţinuţi într-o cadă cu apă rece ca gheaţa, „de până la 4 grade" precizase Freund, „sunt foarte metodici", şi-i ţineau acolo până-şi pierdeau cunoştinţa.

– Şi ce-au zis, de ce fac aşa ceva?

– Pretind că folosesc rezultatele experimentelor pe aviatorii nemţi salvaţi din apele Mării Baltice. Dar nici eu, nici alţi deţinuţi din atelier nu credem asta... N-o cred nici mizerabilii ăia. Le place să-i supună la cazne, spurcaţii. Tortura le oferă o plăcere sălbatică, fii sigur de asta.

– Şi nu mor de frig?

– Unii dintre ei mor, dar Ei susţin că la mijloc e un procent „neînsemnat". Ştii cum îi readuc în simţiri? Pentru a-i încălzi, îi aşază între trupurile goale a două femei, târfe sau deţinute. Le cheamă teste de căldură animală, mizerabilii. Urmăresc cu atenţie să vadă dacă deţinutul îşi vine în fire şi îi pun termometrul. Abia apoi îi învelesc pe toţi trei cu o pătură, blestemaţii! Mi-a povestit un cunoscut, care a trecut prin

---

* Rang militar echivalent cu gradul de locotenent. (*n. trad.*)

celălalt lagăr, că i-a auzit pe porcii asasini cum râdeau când vorbeau despre asta, crăpa-le-ar inima-n ei! Hai, s-a făcut ceasul să mergem. Haide, ridică-te, ce mama naibii! Fă un efort!

Pe tovarășul lor nu l-au mai văzut.

Niciodată.

IV

„Cine cutează a râde prin văile în floare?
Înfrânați armăsarii cei plini de-avânt!

* * *

Pe trepte de tăcere suie plânsul unei mame
dulăul aurit al zorilor vrea zahăr de pe ale lor ciolane.
Ei, în schimb, rămân acolo, jos!"

Agustí Bartra, *Copacul de foc*

Raport despre măsurile de siguranță din lagărul de concentrare de la Auschwitz – 1944

Lagărul de concentrare III cuprinde toate lagărele din afara Sileziei Superioare, situate la mare depărtare unul de altul și aflate în slujba fabricilor industriale. Deocamdată, se știe că toate aceste lagăre sunt dotate cu măsuri de siguranță, anume garduri electrice și turnuri de pază.

* * *

Pentru lagărele din afara lagărului de concentrare III dispunem de 650 de patrule de pază.

În afară de acestea, s-a mai luat o a doua măsură de siguranță: o linie de împrejmuire ocupată de Wermacht. Aceasta cuprinde și lagărul de muncă aflat în serviciul I.G. Farbenindustrie**, care în momentul de față dispune de 7000 de deținuți. Pe lângă deținuții din lagărul nostru, în fabricile I.G. Farben lucrează aproximativ 15.000 de oameni.*

---

* Numele oficial al armatei germane între 1935 și 1945. (*n. trad.*)

** Concern chimico-farmaceutic din Germania nazistă. (*n. trad.*)

Cu o zi în urmă, lipise bine laolaltă cele două piese care împreună alcătuiau capacul viorii. Fibrele bradului – o bucată frumoasă, adusă din Ungaria – se îmbinau de minune. Prevăzător, Daniel încălzise uşor marginile, astfel încât cleiul să poată pătrunde în toţi porii. Urma o etapă care, deşi dificilă, îi plăcea cel mai mult: să definească forma exactă pe care urma s-o capete lemnul. O vedea limpede cu ochii minţii şi, apoi, era încrezător că experienţa de ani şi ani în care meşterise viori avea să-l ajute să treacă peste neajunsuri cu bine.

Nu s-a putut abţine şi a tras în piept parfumul de lemn al pieselor, înainte să se apuce de lucru. După o vreme, a simţit că îl cuprinde oboseala, însă a privit rezultatul plin de mulţumire. Desenul era clar şi, deşi slăbit, mâinile nu-i tremuraseră când aplicase şablonul: contururile erau curate, precise. Poate că zăbovise prea mult asupra lor. A luat din cui pânza de traforaj şi a aşezat piesa pe bancul de tâmplărie, în aşa fel încât să lase jumătate în afară. Aproape fără să bage de seamă, a murmurat o rugăciune şi a început să taie. De obicei, unui începător îi este greu să conducă pânza cu îndemânare, să nu atingă linia desenată, ci să lase un milimetru pe care să-l îndepărteze apoi prin şlefuire, astfel încât marginea să fie netedă, ca hârtia proaspăt tăiată. Daniel făcea asta cu uşurinţă. Nu mai vedea nimic în jur, doar linia

sigură și unduioasă, forma aceea frumoasă aidoma unui trup de femeie. Toată tăria care-i rămăsese se adunase în mâna dreaptă. Regăsi vechea sa ușurință de-a lucra.

Terminase deja prima jumătate. Din pricina slăbiciunii, fruntea i se acoperise cu broboane de sudoare. S-a șters cu băgare de seamă, să nu i se împăienjenească privirea. A lucrat și cealaltă jumătate, fără să ostenească atât de mult. Pe măsură ce piesa ieșea la iveală așa cum o desenase, asemenea formei ideale pe care o vedea atât de deslușit cu ochii minții, l-a cuprins un soi de stare de bine, aproape fizică, pe care n-o mai simțise de luni de zile. Mâinile au ținere de minte, știa bine. I-o spuseseră mereu instrumentiștii care-i încredințau la reparat viori sau violoncele, sau comandau o violă nouă. Îi plăcea să stea de vorbă cu ei și să mai afle câte ceva despre îndeletnicirea de artist. Degetele lui păstraseră și ele amintirea meșteșugului delicat ce se cerea în arta viorii.

Nu, de data aceasta nu urma să se trezească din vis, înspăimântat sau scuturat. Era aievea: dimineața, meșterea la o vioară. În schimb, sirena care anunța masa, graba cu care tâmplarii și ebeniștii lăsau lucrul, foamea care începea să-i dea ghes pe neașteptate îi dădeau de veste că nu se afla în atelierul lui de acasă. Meșterea o vioară în lagăr, din porunca unui ofițer. Acum, toate atelierele erau încuiate după-amiaza, cu excepția celui unde se reparau vehicule: deținuții mai în putere erau duși în fabricile de arme, unde lucrau la plăci de fuzelaj pentru avioane și la accesorii pentru tancuri. Bombardamentele forțelor aliate nu conteneau, drept pentru care o parte dintre prizonieri munceau fără odihnă la galerii subterane pentru o nouă fabrică de arme. Daniel

fusese trimis la o hală I.G. Farben, una dintre nenumăratele fabrici unde se exploata mâna ieftină de lucru a deținuților. Prietenul său, mecanicul, rămăsese să lucreze numai în atelier. Era bine văzut de *führeri* și de șoferi, grație înfățișării și ochiului său priceput.

A ieșit din atelierul de tâmplărie în urma altor tovarăși de lagăr. Ori de câte ori își părăsea munca la atelier, unde regăsise sentimentul că trăiește, avea impresia că se cufundă într-un coșmar fără sfârșit, înghițit parcă de apele negre și vâscoase ale unui smârc. Coșmarul nu mai începea noaptea, ci după-amiaza, și-atunci liniștea relativă pe care ajunsese s-o simtă se risipea cu totul. I se punea un nod în gât, iar vioara i se părea un lucru absurd, o tufă de trandafiri într-o cocină de porci. O vioară în lagărul *Trei Râuri*, o vioară ca să supraviețuiască. Poate.

Treptat, se obișnuise să nu se mai lase surprins de fiecare eveniment neașteptat, de altfel întotdeauna nefericit. Se putea întâmpla orice: să îi înghesuie și mai mult în baracă pentru că aduseseră deținuți noi, niște ruși, așa că mai era nevoie de priciuri; să nu primească nimic de mâncare la amiază pentru că nu avuseseră randamentul scontat în fabrică; să găsească un morcov crud în fiertura de napi, pus acolo la sfatul noului doctor – Rascher fusese promovat. Sau să se trezească, de obicei într-o dimineață de marți sau de vineri, că trebuie să se alinieze, în tăcere, pe un ger cumplit, ca să fie de față la spânzurarea unui deținut „subversiv", acuzat că ar fi comunist sau spion. Condamnații erau duși la Apellplatz, în apropiere de locul unde fusese biciuit și el.

Toate acestea ajunseseră să-i pară fapte absurde, dar obișnuite în viața de zi cu zi. Totuși, s-a mirat când a fost

înștiințat că trebuie să construiască o vioară, „pe măsurile unei Stradivarius", a subliniat *Unterstumführer*-ul*. Încă mai mult s-a mirat când a primit un morman de unelte, de lemne și piese, ca să le aleagă pe cele trebuincioase. I-a trecut prin minte că fuseseră confiscate din atelierul vreunui lutier evreu sau poate neamț, probabil mort acum, ucis mișelește. Printre ele, nu a văzut nimic care să fi putut proveni din atelierul său de la Cracovia. Ordinul venise direct de la *Sturmbannführer*, i s-a spus. În schimb, n-a avut voie să pună nicio întrebare, deși îndrăznise să i se adreseze, conform regulamentului, locotenentului care venise cu porunca:

– Numărul... 389 cere respectuos permisiunea să pună o întrebare, domnule – a îndrăznit, salutând și luând poziția de drepți.

– Permisiune refuzată.

Cel puțin, de data asta cuvintele tăioase n-au fost însoțite de-o lovitură cu bastonul de cauciuc. Numai un braț întins, arătând spre ușa atelierului de tâmplărie. Nu i-au trebuit mai mult de trei secunde ca să se supună. I se punea la dispoziție o parte din atelier.

Așadar, lucra în tăcere, păzit de-un *kapo* ucrainean, fără a îndrăzni să-i pună vreo întrebare și chiar fără a-și pune sieși vreuna. Se ferea să vorbească despre ce lucra în atelier cu alți deținuți, ca să nu le trezească invidia. Socotea că urma să afle mai multe ceva mai încolo. În primele zile, nu prea înaintase cu lucrul. Mai întâi, a trebuit să pună în ordine și să sorteze o mulțime de materiale confiscate, care erau amestecate cu așchii. Lentoarea se datora și faptului că era

---

* Rang militar echivalent cu gradul de sublocotenent. (*n. trad.*)

obișnuit cu propriile cuțite de lutier, cu dălțile, rindelele și cleștii din atelierul lui de la subsol, cu toate acele unelte strălucind de curățenie, care parcă luaseră forma mâinilor sale. Unde erau rânduiala plăcută din atelier, viorile atârnate în tavan, căldura știută, vocea mamei care fredona un cântec în timp ce deretica pe sus – mama, răpusă în ghetou de tuberculoză și de foame?

Nu i s-a dat voie să întrebe nici măcar cât răgaz avea să termine vioara fără a fi pedepsit. În schimb, a observat că pe măsură ce treceau zilele era lăsat în pace; paznicul nu-l mai lovea, nu mai era trimis la carceră, iar Rascher nu se mai întorsese. Într-o singură dimineață, loviturile de bici s-au repetat. Au fost pedepsiți toți deținuții din baracă, fiindcă la o percheziție găsiseră două mere dosite; dar după aceea toți au fost trimiși la muncă. Acum, lucra ceva mai încrezător, iar ziua îi era împărțită în două, spintecată parcă de tăișul unei săbii. Dimineața, dacă numărătoarea se încheiase fără vreun incident „important" și dacă dulăii nu se aruncaseră la picioarele vreunui prizonier, la prima mișcare, fie ea și nevinovată, dacă răsunaseră doar țipetele și înjurăturile obișnuite, nu-i era greu defel ca la scurt timp să se cufunde în muncă, să alunge într-un colț întunecat al minții toată furia și negura care îl învăluiau. Uneori i se înfiripa în minte, pentru a-i muri imediat pe buze, un crâmpei de cântec, un fragment de rugăciune veche, ascuns printre faldurile memoriei, „Jevarehehà Adonài"...

În dimineața aceasta – se gândea așteptând să-și primească polonicul de zeamă de la prânz – , cât am lucrat la capacul cutiei de rezonanță, am ajuns să mă simt aproape fericit, în ciuda stomacului care mă chinuia. Însă, ca multora

dintre deținuți, la ora aceea, foamea îi trezea tot soiul de amintiri și de închipuiri legate de bucatele de-odinioară. Dacă se întâmpla să aștepte mai mult decât de obicei, i se zugrăvea dinaintea ochilor minții o masă frumos aranjată, cu feluri de mâncare *cușer**, pe care mama le pregătea cu atâta pricepere. Sau cina din cele două zile de Paște, la care se adunau laolaltă toate rudele, de la unchi la veri: coșulețul în care șade vasul cu *haròset***, ierburile amărui care acum i s-ar fi părut grozav de bune, pâinea dată la cuptor fără drojdie, ouăle fierte în coajă și, peste toate, șervetul alb din mătase, cu un brâu albastru... Ce n-ar fi dat acum pentru un ou fiert sau, mai bine, o felie de carne de miel? Își amintea gustul de *matzah****, pâinea nedospită, și bucuria copilului care descoperea bucata ascunsă. Nu-și lăsa însă gândul să zboare la cântecele pe care le cântau și la cele trei toasturi. S-ar fi mulțumit cu câteva linguri de *sciolet*, un vas umplut cu orez, ouă, fasole uscată și carne de gâscă, lăsate toate peste noapte în cuptorul comunității, din care se înfruptase de-atâtea ori în copilărie...

Toate acestea au dispărut fără urmă când s-a trezit dinaintea fierturii de la amiază, mereu aceeași, cu excepția zilei de joi, când cartofii îi mai umpleau stomacul. Știa ce urma: după-amiaza cu cele cinci sau șase ore de muncă în fabrică și zeama chioară. Ca în fiecare seară, toate acestea aveau să-l aducă în pragul epuizării și-al unei disperări

---

* Pregătită după ritual. (*n. aut.*)

** Desert tipic evreiesc, preparat din curmale, mere, stafide, fructe uscate și puțin vin dulce. (*n. trad.*)

*** Pâine nedospită care, în mod tradițional, se servește la evrei de Paște. (*n. trad.*)

surde, la gândul că a doua zi n-o să aibă putere să se ridice. Ziua lui era ca fața unui om desfigurat de-un accident: frumoasă pe-o parte, pârjolită sau plină de cicatrici pe cealaltă.

Nu întotdeauna putea petrece toată dimineața lucrând la vioară. Uneori, i se mai aducea și câte un instrument la reparat; deși putea părea neobișnuit, Dușmanii alcătuiseră o mică orchestră în lagărul lor, cum se întâmpla și în altele. La început, petrecuse o bună bucată de timp alegând cu grijă și rânduind ce-i era de trebuință; la o zi după ce primise materialele, i s-a poruncit să lase deoparte piesele de care nu avea nevoie. Bănuia că aveau de gând să le vândă și să scoată ceva profit. Oricum, a avut grijă să păstreze ceva mai multe piese și bucăți de lemn, pentru viitoare reparații sau în caz că i se strica ceva. Găsise niscaiva piese terminate, puține, ce-i drept, confecționate din lemn bun de brad și de paltin, și câteva gâturi de vioară din lemn de abanos. A ales două arcușuri, unul care avea nevoie de ceva reparații și altul care părea nou-nouț, niște corzi răsucite, lemn de smochin și de abanos pentru ornamente. În sfârșit, a mai pus deoparte câteva fâșii de lemn gata decupate pentru eclise*, toate uneltele – niciuna nu avea să rămână nefolosită! – și trei inimi de vioară. Era mai bine să aibă mai multe, în felul acesta îi rămânea mai puțin de muncă. Borcănașele și cutioarele cu gumă arabică și cleiuri, lichide sau sub formă de granule, i-au dat mai mult de furcă. Acum străluceau toate, frumos rânduite, fiecare cu numele la vedere. S-a dovedit, în cele din urmă, că până și lemnele și piesele de prisos erau cam puține. Din fericire, nimeni nu i-a spus nimic. Avea bănuiala

* Părțile laterale ale viorii. (*n. red.*)

că toate materialele proveneau din atelierul unui meşter foarte priceput.

În ziua în care a terminat capacul viorii, i-a fost mai greu să fie atent la munca plictisitoare din fabrică: se apropia momentul în care trebuia să o acordeze, iar vioara începuse să-l obsedeze, lucrul de altfel firesc. Însă trebuia să fie cu băgare de seamă, să nu greşească şi să ţină pasul, fără a încurca sau a grăbi activitatea din atelier. *Kapo*-ul, un deţinut ucrainean, nu se număra printre cei mai cruzi, dar cerea să se îndeplinească norma cu strictețe. Din când în când, se înfăţişa personal Monstrul sau un alt comandant. De obicei, aceste vizite nu duceau la nimic bun. Într-o după-amiază, una dintre ele s-a sfârşit cu moartea unui presupus sabotor. Bănuise din prima clipă că ajustorul acela, care veşnic bodogănea, fusese pârât de un deţinut din secţie. Altfel, cum au ştiut să se ducă direct la el? N-au vrut să aibă parte de tărăboiul unei execuţii publice; poate că nu voiau să se afle cine fusese turnătorul. Comandantul a răcnit cumplit la bietul om şi le-a dat un ordin celor doi aghiotanţi, care l-au târât afară. Nu l-au mai văzut niciodată. Alteori, când nu terminaseră norma, şi-au început lucrul a doua zi cu o jumătate de oră mai devreme şi n-au primit masa de prânz. Aşa că a muncit pe rupte toată după-amiaza, mereu cu băgare de seamă să nu-şi julească mâinile, şi s-a silit să nu se mai gândească până seara la vioara-i atât de dragă.

În ziua următoare, şi-a dat seama că fusese atât de adâncit în munca sa în ultima vreme, încât nici nu băgase de seamă că ziua era mai lungă, frigul mai puţin muşcător, iar zorii mai înaintaţi când se aliniau la numărătoare. Acum, lumina dezvelea din zorii zilei ravagiile îndelungatei robii:

fețele ascuțite de foame ale oamenilor înșiruiți, umbrele violete de sub ochi, hainele zdrențuite cu dreptunghiul cusut pe piept, în culori care nu prevesteau nimic bun, mai ales galbenul, urmele de bătăi și cicatricele de pe fețele unora. Oare pierduse noțiunea timpului? Zilele îi păreau ani, iar lunile, zile. Totul devenea neclar, ca filmul de pe o peliculă zgâriată.

Dincolo de împrejmuirile lagărului, acea insulă într-un arhipelag al groazei, nimic nu stătea în loc. A simțit o adiere care nu mai era atât de înghețată, ci mai degrabă binefăcătoare, ca o mângâiere răzlețită pe tărâmul urii. Pe vechea lui stradă din Cracovia aveau să se întoarcă, în curând, rândunelele. Primăvara – și-a spus – va înflori ca nicicând, peste trupurile a mii de morți.

Nu era un gând prea liniștitor, dar ăsta era adevărul. Zeama cu gust de cafea i s-a părut atunci mai amară, felia de pâine mai îngustă și mai subțire, de parcă însuși gândul lui o subțiase. A ridicat privirea – cum nu mai făcea de mult, căci întâlnea veșnic negură sau nori – și a descoperit două pete de cer albastru. L-a buimăcit o lovitură zdravănă de baston peste spinare: se oprise în mijlocul coloanei care se îndrepta către ateliere. Da, s-a gândit din nou, înăbușindu-și geamătul, primăvara se apropie. Va înflori peste pământul îngrășat cu morții noștri.

Cu aceste gânduri și cu spatele încovoiat de durere, a călcat pragul atelierului de tâmplărie. Și-a revenit însă destul de repede și s-a apucat să mai șlefuiască o dată marginile. A mirosit lemnul, a luat șablonul pe care îl ținea pregătit pentru capac și, uitând de toate și de toți, s-a apucat să scobească vioara cu o dăltiță, cu iscusința celui mai desăvârșit dintre poeți. Bătăile, gândul apăsător al morții, orele nesfârșite de

muncă în fabrică, toate s-au risipit alungate de parfumul lemnului, ca de-un vânt care împrăştie norii negri şi ameninţători din zare. Paznicul era la masa de dimineaţă; putea să-şi tragă nitel sufletul, la adăpost de primejdie. După aceea, a aşezat la îndemână trei rindele mai mici, pentru când avea să se slujească de ele ca să obţină grosimile de la sfârşit, mai delicate. Se hotărâse, după îndelungi cumpăniri, să subţieze capacul viorii, pe mijloc, până la patru milimetri şi jumătate. De obicei, îl lăsa la cinci milimetri, dar i se poruncise să meşterească un instrument „pe măsurile unui Stradivarius"; drept urmare, înspre margini urma să aibă trei. În condiţiile acelea de lucru, nu putea risca să le subţieze mai mult. Sunetul avea să fie plin, ca acela al viorilor meşterite la vechea şcoală a lui Mathaeus Dobrucký, originar şi el din Cracovia. Nu suferea viorile sau violele cu capac prea gros: aveau un sunet stins. Mânuia rindeaua cu dibăcie, luând fibrele lemnului în răspăr, aşa cum învăţase de la tatăl său – Dumnezeu să-l odihnească în pace. Nu sărea nicio aşchie, cât de mică. Ar fi fost prea de tot, îşi începuse ucenicia la paisprezece ani! Lumina zilei creştea şi, după cât lucrase până atunci, a socotit că ceasurile băteau spre amiază. S-a oprit pentru câteva clipe, a măsurat din nou vioara şi s-a bucurat să vadă că izbutise. Avea şase milimetri. Acum, trebuia să folosească o rindea mai mică, îi uşura mult munca. În felul acesta, nu întâmpinase niciodată dificultăţi când lucra marginile.

Când a auzit uşa deschizându-se brusc, n-a întors capul. Oricine-ar fi fost, ofiţer sau musafir, trebuia să-i găsească lucrând. Împrejur, auzea în continuare hârşâit de rindele, lovituri de ciocan, şi simţea mirosul aşchiilor.

Dintr-odată, mâna cu rindeaua i-a încremenit, fără voia lui. N-a ridicat privirea, nu era nevoie. Doamne, să nu rămân stană, să nu stric totul. Peste zgomotul obișnuit din atelier, care îl însoțea în timpul lucrului fără să-i distragă atenția, recunoscuse două voci imposibil de confundat, două voci pe care frica i le întipărise bine în minte, ca urma unui drug înroșit apăsat pe piele. Vocea mai puternică și mai groasă era a lui Sauckel. Cealaltă era a lui Rascher.

A avut impresia că toți îi auzeau inima zvâcnind nebunește, dar mintea i-a lucrat iute. Erau departe de el, care ocupa un colț mai ferit al atelierului. Cu mare băgare de seamă, a lăsat capacul viorii pe masa pentru lucrările de finețe și s-a apropiat de bancul de tâmplărie. A ales o bucată de lemn de arțar, gata tăiată pe potrivă, pentru mânerul viorii. A cercetat mulțumit lustrul frumos al lemnului, după care s-a apucat să netezească o latură cu rindeaua. A socotit, într-o frântură de secundă, că putea face asta fără să se concentreze, chiar dacă-l țintuia privirea rece a lui Rascher. Alunecarea ritmată a rindelei i-a potolit spaima; cei doi ajunseseră acum în fața sa.

– Cum stăm cu vioara?

Uimit, a băgat de seamă că în vocea comandantului nu se simțea nici urmă de batjocură sau dispreț. Părea stăpânit de curiozitatea unui client obișnuit! A reușit să răspundă fără să-i tremure vocea:

– Bine, merge strună, domnule.

A spus toate acestea fără să se oprească din lucru; nu știai niciodată la ce te puteai aștepta de la ei. O dată, fusese lovit pentru că nu luase poziția de drepți când i s-a adresat; altă dată, când a stat drepți, a fost bătut pentru că nu muncea.

Însă acum nu ploua cu lovituri şi, în timp ce plimba în continuare rindeaua peste lemn, îi vedea cu coada ochiului stând lângă el. Au urmărit, stăpâniţi de curiozitate, cum lua colţarul şi rigla pentru a controla dimensiunile, să fie potrivite. Păreau mulţumiţi de cum rămân la vedere nervurile lemnului. Nu mai plecau odată, nenorociţii? Lucra iute, aşa că acum trebuia să ia şablonul şi să deseneze din nou: profilul gâtului, forma rotunjită a melcului, şi aici, cu linie punctată, volutele pline de eleganţă. Nu putea face asta liniştit, cu patru ochi aţintiţi asupra mâinilor sale – deşi acestea-şi păstrau, totuşi, vlaga. În cele din urmă, a auzit cum se îndepărtau şi s-a simţit scuturat de-un sentiment de uşurare aproape violent, ca fierbinţeala care părăseşte un trup suferind. Simţind că îl cuprinde sfârşeala, a lăsat repede gâtul viorii pe masă şi şi-a trecut palma peste fruntea brobonită de sudoare.

În doi paşi, cât îl despărţeau de masă, a măsurat groaza prin care trecuse. Simţea că i se taie picioarele şi şi-a trecut limba peste buzele pe care le simţea pârjolite, la fel ca gâtlejul. S-a sprijinit de marginea mesei pentru câteva clipe şi a tras aer adânc în piept. N-a cerut voie să iasă: risca să-i întâlnească din nou pe cei doi. Vizita aceea i se păruse atât de lungă, încât socoti că, în curând, avea să se audă sirena. Trebuia să se întoarcă la lucru, ca nu cumva răgazul prelungit – de câteva minute – să atragă atenţia paznicului.

Una peste alta, a cugetat, vizita nu avusese urmări. N-au lovit şi n-au pedepsit pe nimeni din atelier. Gândul acesta l-a ajutat să-şi mai recapete liniştea. Parcă mai înseninat, a luat compasul şi ruleta milimetrică şi a dat să măsoare grosimea capacului înspre margini. Odată încheiată măsurătoarea, şi-a continuat lucrul, de data aceasta cu o rindea şi mai

mică. Norocul meu că tata – binecuvântată-i fie amintirea – m-a învățat meserie ca la carte! A examinat cu mulțumire admirativă rodul muncii sale din acea zi atât de tulburată. A doua zi, de dimineață, avea să căptușească cu fâșii înguste și subțirele de lemn – cât un vârf de unghie – îmbinarea dintre capac și cutie. Apoi, avea să netezească și să rotunjească marginile pe dinăuntru cu hârtie sticlată.

Și-a plimbat degetele peste curba dulce din interior; le dădea mai multă crezare decât compasului și socotea că nu-i unealtă mai precisă decât ele. A băgat de seamă, cu îndreptățită neliniște, că munca în fabrică îi amorțise simțul pipăitului, iar buricele căpătaseră niște bătături neobișnuite, îngrijorătoare.

Cu toate acestea, nu s-a lăsat cuprins de disperare. Sirena care suna sfârșitul zilei de lucru l-a surprins dezmierdând mijlocul subțire al viorii, cu aceeași dragoste disperată cu care o îmbrățișase pe Eva, câteva zile înainte de a fi mutați din ghetou.

Inspecția însă nu se terminase cu bine pentru toți deținuții. A înțeles asta când a văzut un *führer* urmat de doi *kapo* care târau între ei un nenorocit. L-au azvârlit într-una dintre celule într-o liniște stranie, întreruptă când și când de murmure înfricoșate. Vânătoarea nu se putea sfârși fără ca-n lat să fi căzut vreo pradă.

V

„Vai, muzicanților noștri le-au retezat mâinile
și buzele cântăreților le-au pecetluit
cu fier.
Vioara cu dulcele-i grai zace pe pământ precum
un leagăn încremenit în așteptarea pruncului
– însă ucis el fost-a înainte de-a veni pe lume."

Iannis Ritsos, *Solii*

Raport despre hainele și obiectele predate din Lagărele de Concentrare de la Lublin și de la Auschwitz (Fragment)

I. Către Ministerul de Finanțe al Reich-ului

Haine bărbătești purtate (fără a le socoti pe cele albe)	*97.000 de bucăți*
Haine femeiești purtate (idem)	*76.000 de bucăți*
Lenjerie de mătase	*89.000 de bucăți*
Total vagoane	*34 de vagoane*

Cârpe: 400 de vagoane, adică	*2.700.000 de kilograme*
Fulgi din saltele: 130 de vagoane	*270.000 de kilograme*
Păr de femeie: 1 vagon	*3.000 de kilograme*
	Materiale vechi: 5 vagoane

Cantitate totală	*2.292.000 de kilograme*
	536 de vagoane

Total vagoane	*570 de vagoane*

Un *kapo* nou, care se lăsa cumpărat, i-a strecurat un borcan cu un soi de alifie care, spera el, avea să-i tămăduiască mâinile. Ca să-i poată oferi ceva în schimb, pusese deoparte, una câte una, țigările pe care i le aducea Freund de la șoferii din atelier. Se scurseseră exact două săptămâni de la ultima vizită a Comandantului și a lui Rascher și, în ziua aceea care se încăpățâna să moară atât de încet, avusese loc un control general al deținuților, poate din cauza ordinelor primite de la doctorul cu ochii reci, care urma și el instrucțiuni venite, probabil, de sus. *Führerii* care făceau legea în lagăr – Porcii, cum îi ocăra mereu Freund – îi ziceau „Curățenia de primăvară", poate pentru că iarna avusese grijă să le ușureze munca.

Așezat pe priciul lui, în timp ce se dădea cu alifie pe mâini, Daniel s-a socotit norocos că trecuse cu bine controlul care, de data aceasta, n-a fost o examinare superficială, cum sunt cele de dinaintea pedepselor. Lagărul nu era mare, așa că totul se sfârșise într-o zi. L-au despuiat, l-au cântărit, l-au auscultat și l-au palpat fără urmă de rușine, l-au silit, ca pe toți ceilalți, să facă flotări și abia apoi l-au declarat apt pentru muncă. Nu l-au trimis la abator – câmpul morții, cernit de fum. Pe cei „sănătoși" i-au închis în barăci mai devreme decât de obicei. În seara aceea, a rămas treaz multă vreme. Pe când tovarășii de baracă dormeau sau doar se prefăceau,

ca să nu fie siliți să vorbească și să-și amintească groaza triajului, a auzit deslușit uruitul camioanelor care se întorceau, mult prea curând. Nu i-au dus, așadar, în celălalt lagăr. N-aveau timp să se ducă și să se întoarcă de la Auschwitz-Birkenau. Trebuie că sunt morți și îngropați, în vreo poieniță din pădure, în apropiere de lagărul *Trei Râuri*, dezbrăcați, fără lințoliu sau rugăciune. Deși înainte de plecare îi siliseră să se îmbrace, strigătele înăbușite de disperare care răzbătuseră în acea după-amiază de dincolo de pereții subțiri de lemn dovedeau că foarte puțini crezuseră minciuna sfruntată că erau duși la spital. Ar fi vrut să spună pentru ei rugăciunea morților, dar nu putea. Când văzuse copiii triați pentru a fi mânați spre moarte, lumea întreagă încremenise. Își trezi prietenul:

– N-ai auzit huruit de motoare? Nu-i așa că-s camioanele?

Da, erau camioanele, încuviință, treaz de-a binelea.

– N-au ajuns prea departe! Nu, nu m-ai trezit, nu dormeam. Nu i-au împușcat – continuă –, mizerabilii, ucigașii! Eu aveam o bănuială. Reparaseră frânele stricate de la camioanele Saurers. Blestemați fie toți, și eu odată cu ei, fiindcă m-au silit să ajut la reparații! Criminali nenorociți!

Un hohot de plâns înăbușit îi gâtui vocea.

N-a mai fost nevoie de alte lămuriri. Nu găsea cuvinte să-și mângâie prietenul, așa că au tăcut amândoi. Așadar, fusese aievea acel vaier care străbătuse câmpul pe deasupra camioanelor morții, venit de cine știe unde, și care se răspândise, ca o boală, printre deținuți. De-asta se stricau așa de repede camioanele. Părăseau drumul principal și o luau pe drumeaguri desfundate, printre noroaie. Nici nu-i mai

puneau pe deținuți să coboare; în felul acesta, evitau înghesuiala și tentativele de evadare. Îngrămădiți în cușca morții, suferinzii se vindecau repede, trăgând în piept gazele otrăvite de la motorul Diesel, când șoferul, răsplătit mai apoi cu o porție dublă de tărie, apăsa pedala. Prin același procedeu, cei mici erau și ei eliberați din capcana perfidă a copilăriei. Lui Daniel îi venea să-și muște pumnii de furie, dar nu-și putea îngădui nici acest gest neputincios, dacă voia să supraviețuiască.

I s-a părut că abia adormise când sirena a anunțat, în ciuda a tot și a toate, începutul unei alte zile. Numărătoarea a fost mai scurtă în dimineața aceea; unii își numărau morții. Vântul părea să risipească în cele patru zări numele celor uciși, așa cum soarele obraznic alunga dârele de ceață.

Însă nu toți îi uitaseră; mașinăria implacabilă, bine unsă, prin care erau aruncați în lagăre și uciși pe capete, ținea socoteala exactă. Administrația lagărului primise ordinele de rigoare. Au constatat că nu li s-a dat nicio felie de pâine în plus, iar zeama numită cafea era la fel de chioară. Listele erau refăcute în grabă, în așteptarea altor nefericiți care să umple golurile din priciuri, din ateliere, de la numărătoare. Însă n-au sosit câți se așteptau: în lagăr, s-a aflat că mulți au ales calea revoltei și a morții, rezistând în ghetoul din Varșovia.

Blestemând în barbă, Freund s-a îndreptat către atelierul de reparații, unde probabil era mai mult de lucru decât de obicei. Trebuia să-și înceapă ziua cu aceeași senzație care-l încerca în fiecare dimineață, un gol în stomac și-o nesfârșită tristețe, plină de amărăciune. Lutierul a intrat în atelier cu desăvârșire descurajat; lipsea cel mai în vârstă dintre ei, un tâmplar care de câteva zile era chinuit de tuse. Nici când

privirea i-a căzut pe unelte, nici când a văzut că înaintase destul de mult cu lucrul, n-a reuşit să se scuture de un fel de apăsare care-i punea un nod în gât. Îşi simţea braţele vlăguite şi degetele amorţite. Trebuie să-mi alung din minte ziua de ieri, s-a gândit. N-am timp să mi-i amintesc pe cei care nu mai sunt, dacă nu vreau să le ţin de urât sub mesteceni.

Repetând gesturile ştiute, şi-a venit în fire încetul cu încetul, ajutat şi de parfumul lemnului. Amintirile dureroase care-l gâtuiau şi-au mai slăbit strânsoarea. Nu-şi revenise de pe urma celor treizeci de flotări, un efort nu foarte mare, dar care i-a pus la încercare trupul slăbit. Genunchii îl dureau în continuare, în schimb avea pielea mâinilor mai netedă. Alifia mi-a prins bine, s-a gândit. Îi crăpase din cauza numărătorilor nesfârşite şi a valurilor de frig din ultima vreme, sosite pe neaşteptate, probabil din Rusia. Azi, îşi simţea mâinile ceva mai bine; avea nevoie de ele. Îl însufleţea o speranţă nu lipsită de temei: o să-l lase în viaţă până termină vioara. Comandantul, aflase el, colecţiona instrumente muzicale şi n-avea să-l trimită la cariera de piatră tocmai acum, când vioara – un obiect de artizanat, o raritate făcută în lagăr, care avea să-i gâdile vanitatea – era pe jumătate gata. Nu putea slăbi însă ritmul de lucru, căci risca să fie biciuit, pentru trândăveală ori sabotaj. Până şi tovarăşul său, în aparenţă de neînlocuit, primise o săptămână întreagă de carceră fiindcă i se rupsese o unealtă!

Lucra în voia lui, încercând să urmeze ritmul cu care se obişnuise la atelierul din Cracovia, în anii fericiţi ai vieţii sale. Era un miracol că reuşise să termine gâtul viorii – o frumuseţe – şi capacul, la care azi avea să aşeze, cu mare grijă şi precizie, bara de rezonanţă. Voia să termine de dimi-

neață, ca să aibă câteva ceasuri de liniște în acea după-amiază de duminică și să-și spele nițel hainele. Era singurul răgaz de care se bucurau de-a lungul săptămânii. A privit cu luare-aminte bucata de lemn de brad și a așezat bara în așa fel încât nervurile ei să se îmbine perfect cu cele ale capacului. A verificat poziția, ușor piezișă, pe direcția coardelor grave. Apoi, a cercetat rezultatul cu spatele la lumină, ca să se asigure că bara se potrivea cu linia arcuită din interior. Știa exact cum trebuia s-o lipească, în ce punct trebuia să apese mai mult. Avea la îndemână cleștii de lemn, căptușiți cu pâslă, de care se slujea ca să îndrepte piesa după ce o încleia. După ce a fixat bara la locul ei cu cinci cleme, s-a oprit să răsufle, așteptând să se usuce cleiul. Îndepărtase deja ce era în plus, și era prea târziu ca să se apuce să meșterească altă piesă. Paznicul, care în primele săptămâni pe care le petrecuse în lagăr îl lovise de câte ori se ivise prilejul, îl lăsa în pace și nu-l mai ocăra, mulțumit de deținutul acela care muncea în liniște, nu se cerea aproape niciodată la latrină, nu-i făcea probleme și nu șușotea cu alți tâmplari. Totuși, era mai bine să se ferească de primejdie și, ca să lase impresia că muncește în continuare, nu și-a luat mâinile de pe vioară. Așezat pe scăunelul pe care-l meșterise cu mâna lui, nu apăsa capacul deloc, dar se prefăcea că era nevoie să-l țină în felul acela.

Nu voia să-și amintească triajul din urmă cu o zi. Și-a călăuzit atunci amintirile, supuse, către Regina, păpușa lui cu ochi albaștri. O ținuse de-atâtea ori în brațele odinioară puternice, o arunca în sus și-o prindea în vreme ce fetița râdea, fericită. Îl mângâia gândul că era la adăpost, deși nu mai primise nicio veste. Nu puteau risca să ia legătura cu el.

Verișoara lui, de ascendență aproape pur ariană, avea doi copii, acum deja în prag de adolescență. Probabil că micuța era răsfățată de toată lumea. Își amintea că bunicul era apicultor și avea o grădină. Cu siguranță, nu duceau lipsă de mâncare. Cearcănele vinețiii pe care foamea i le adâncise sub ochi trebuie să fi dispărut.

E mai bine să-și abată gândurile de la cei plecați, să-și amintească de Regina și poate puțin de Eva, care era în siguranță la fabrica Tisch. Munca reușea și acum să-l liniștească, deși, pe măsură ce treceau zilele, simțea cum îl părăsesc puterile. Azi respira mai ușor, era recunoscător pentru mângâierea soarelui care pătrundea pe fereastra unde, în chip de geam, prinseseră un dreptunghi mare de hârtie transparentă. Ceva mai departe, îl putea zări și pe paznic, dar acesta nu-i dădea deloc atenție. Mânca un pumn de fructe uscate pe care le procurase, probabil, în așteptarea prânzului. Râvnea alunele pe care acela le clefăia zgomotos, vrând parcă să-i facă poftă, și în același timp le binecuvânta, deoarece îi aduceau câteva clipe de libertate și de liniște. Iar Daniel nu era singurul care se bucura de ele.

A fost cu adevărat norocos. Tâmplarul care lucra la bancul cel mai apropiat s-a strecurat lângă el și l-a trezit pe furiș. Înainte de dimineața aceea, nu i se mai întâmplase niciodată așa ceva. Nu se odihnise prea bine peste noapte, mai ales după întoarcerea camioanelor. Suferea atât de mult din cauza lipsei de somn, încât adormise, cu capul pe masă, lângă vioară. Norocul lui că nimeni nu băgase de seamă și nu-l pârâse la *kapo*, cum mai făceau unii deținuți ca să se pună bine cu acesta.

Şi-a propus să nu mai adoarmă niciodată în timpul lucrului. De câteva zile încoace, primise o lămurire importantă şi înţelesese ce era în joc. Bronislaw, violonistul, îi explicase situaţia. Se împrieteniseră după încercarea lui de a-l salva de la pedeapsă, ca şi cum n-ar fi fost amândoi la fel de lipsiţi de apărare, de dezarmaţi. Artistul scăpase de bici şi de „Curăţenia de primăvară", în schimb făcuse carceră, iar acum lucra cât era ziua de lungă la bucătărie, firește, atunci când comandantul nu trimitea după el să cânte cu trioul sau cu orchestra. Când se afla în prezenţa Duşmanilor, urechea sa fină de instrumentist surprindea orice frântură de conversaţie.

I-a povestit că amândoi îi datorau viaţa musafirului cu privire milostivă, unul dintre prietenii lui Tisch, un *goi* bun la suflet pe nume Schindler. Din păcate, nu se mai afla în lagăr, deoarece fabrica lui era departe. Vizitele lui Rascher, în schimb, erau dese şi trezeau neliniştea, cu toate că medicul se ocupa de alt lagăr. Se făcea că însuşi Marele Porc, Himmler, *Reichführer*-ul SS, îl felicitase pentru experimentele sale infecte în care cufunda deţinuţi în apă rece. Era limpede:

– Fii cu mare băgare de seamă, vioara trebuie să fie fără cusur; eu sunt sigur că aşa o să şi fie. Sauckel e foarte interesat să iasă bine, e colecţionar de instrumente muzicale. Cine ştie câte o fi furat până acum! Cât despre vioara ta, nebunul a pus rămăşag cu Rascher pe-o ladă de vin de Bourgogne.

– Sigur ai înţeles bine?

– N-am reuşit să prind toate amănuntele. Ştii bine că nu ne lasă să ne apropiem prea mult de ei. Am auzit însă că, dacă termini vioara până la o dată stabilită de ei – pe care

nu am reuşit s-o aflu – şi dacă are sunetul potrivit, doctorul va trebui să-i plătească Tiranului o ladă de vin de Bourgogne.

A tăcut preţ de câteva clipe, după care a urmat şovăitor, parcă în pofida voinţei sale:

– Necazul e că măcelarului de Rascher nu-i place deloc vinul. Lui i-e de ajuns berea.

– Ce vrei să spui cu asta?

Bronislaw nu ştia nimic sigur, dar cele auzite îi treziseră deja bănuiala lui Daniel. S-a văzut nevoit să-i smulgă cuvintele cu cleştele unei stăruinţe pline de disperare. Doctorul măcelar nu poftea lucruri, ci persoane, trupuri din carne şi oase. O arătase deja. Se temea că gajul lui, în rămăşag, era chiar lutierul. O ladă de vin în schimbul lui Daniel, care urma să fie mutat în lagărul unde „lucra" acum Rascher.

Judecând lucrurile la rece, din punctul de vedere al Porcilor era un preţ destul de mare pentru un *Untermensch*, un subom.

VI

„Pustie fără margini e durerea: nu mai știe
unde a-nceput sau dac-a fost
o vreme-n care să nu fie."

Emily Dickinson

Înscris adresat lui Himmler despre felul în care sunt folosiți dinții de aur de la deținuții morți – 1942

Biroul Central de Administrație și Finanțe
Numărul de registru 892/42 secr.

Către *Reichführer*-ul SS
Reichführer!

Lucrările dentare din aur ale deținuților decedați vor fi trimise la Direcția Sanitară, după cum ați ordonat. Se vor folosi la operațiile dentare ale oamenilor noștri.

SS-Oberführer Blaschke dispune deja de o cantitate de 50 de kilograme de aur, adică de efectivul în metal nobil necesar pentru următorii cinci ani.

Vă solicit permisiunea de a depozita în Banca Reich-ului, de acum înainte și după primirea autorizației, lucrările dentare de aur provenite din lagăre.

Heil Hitler!
FRANK
SS-Brigadenführer și General-maior al Waffen-SS

Fragment din declarația de la procesul I. G. Farben, Nürnberg

Tratamentele la care kapo îi supuneau pe deținuți erau cumplite, inumane. Walther Dürrfeld sau inginerul Faust m-au informat că unii prizonieri erau împușcați și uciși pe când încercau să fugă.

Știam că prizonierii nu primesc niciun fel de plată pentru munca lor. În anul 1943, I.G. Farben a introdus un sistem de răsplată, pentru a le oferi deținuților posibilitatea de a-și procura mâncare de la cantină și pentru a spori productivitatea.

Suma totală care s-a plătit către deținuți în doi ani și jumătate se ridică la 20 de milioane de mărci și ne-a fost pusă la dispoziție de SS.

Daniel a tăcut pentru câteva clipe, împietrit. Se străduia să priceapă sensul cuvintelor pe care cu greu le smulsese din gura muzicianului. A înghițit în sec, dureros, ca un bolnav silit să dea pe gât o doctorie amară. Țipă:

– N-o să mă ia în viață!

Glasul lui i-a făcut pe deținuți să-și întoarcă privirile. Înainte să apuce să mai scoată un țipăt și să se trezească îmbrâncit de un *kapo*, Bronislaw i-a pus mâna pe gură și l-a strâns în brațe. Daniel și-a cufundat fața în pânza roasă a hainei de deținut. Avusese atât de multe de îndurat în ultimele luni, încât Bronislaw credea că numai un urlet, un răcnet sălbatic l-ar fi ajutat să se potolească. Însă nu putea fi slobozit; mai bine își ostoia amarul între brațe prietene, la adăpost de priviri disprețuitoare.

După câteva clipe, care li s-au părut lungi amândurora, Daniel s-a desprins cu greu din strânsoare, cu ochii uscați. Prietenul său i-a vorbit cu blândețe, în timp ce se plimbau, ca să se liniștească:

– Oricum, n-o să ajungi acolo, ascultă-mă pe mine. În fabrici e nevoie de oameni. Lucrurile încep să le meargă prost mizerabililor ăstora, asasini. O să scapi, știi bine. Am auzit cum lucrezi, mi-a spus violonistul din vechea mea orchestră. Ți-a fost client.

Bronislaw vorbea cu convingere. Lui Daniel i s-a mai risipit teama; voia să-l creadă, nu-i rămânea altă scăpare.

– Vioara asta a ta o să aibă cel mai frumos sunet care se poate închipui. Iar eu am să cânt la ea. Trebuie, sunt sigur că o să reușim!

Vocea prietenului îl vindeca de groază, ca un balsam turnat pe o rană deschisă. Acum, că se mai înseninase, au continuat discuția aproape cu detașare. Dificultatea nu consta în lucrul propriu-zis; de asta, nu se temea defel. Amândoi au căzut de acord că necazul e *că nu știu care era sorocul.*

Însă asta nimeni nu putea și nu voia să le spună. Muzicianul n-avea cum întreba sau dovedi – și, mai ales, nu putea lăsa să se înțeleagă – că aflase de rămășagul cel josnic. Urmările puteau fi cumplite, iar el recunoștea că nu se simțea atât de curajos.

În schimb, era aproape sigur de un lucru – pe cât de sigur puteai fi de ceva. Câtă vreme vioara nu era terminată, Daniel avea să rămână în *Dreiflüsselager.* N-o să fie mutat nici la Auschwitz, nici la Plaszow. O să fie lăsat să-și vadă de meseria lui, în fiecare dimineață. Mulți nu se puteau bizui nici măcar pe-atât – oricât de puțin ar fi putut să pară. Au hotărât să nu sufle nimănui o vorbă despre asta, nici celorlalți muzicieni și nici măcar mecanicului, care era prieten credincios, dar cam slobod la gură. Bronislaw l-a sfătuit să nu se grăbească, oricât de greu i-ar fi venit. Mai grav era dacă se rănea la mâini sau strica instrumentul. Un singur defect să fi împiedicat vioara să sune cum trebuie, și totul era pierdut. El avea convingerea că, dacă totul mergea așa cum sperau, comandantul nu avea să se învoiască în ruptul capului să-l

dea pe Daniel pe mâinile doctorului. Rămâneau atâtea alte lagăre, atâtea alte victime. Şi-apoi, el era stăpân peste lagărul său.

Avea un grad în plus faţă de Rascher – a continuat muzicianul –, îşi dăduse seama după cum se salutau, şi-l deranja dacă cineva se amesteca în chestiuni ce ţineau de autoritatea sa. Apoi, mai era ceva, un lucru care l-a convins pe Daniel: doctorul nu se pricepea defel la viori. Nu acelaşi lucru se putea spune despre Sauckel, care era îndeajuns de viclean cât să pună un soroc care să nu dea de bănuit şi, în acelaşi timp, să îşi asigure o ladă cu sticle de vin de Bourgogne. De asta putea fi sigur!

– Tu cum faci să exersezi?

– Păi, nu prea reuşesc. Muncesc toată ziua la bucătărie: uită-te ce mâini am! Dar, măcar stăm la căldură. De vară mi-e mie frică.

Cu toate acestea, după ce sfârşeau masa de seară, profitau de răstimpul care le rămânea înainte să fie închişi în barăci ca să exerseze cu ceilalţi doi tovarăşi. Era mai nimic, dar „facem eforturi să ne menţinem degetele în formă", după care s-a grăbit să încheie, „azi ne rămâne doar o jumătate de ceas, trebuie să plec". A plecat cu părere de rău, iar Daniel l-a urmărit cum se îndepărta cu pas domol, şovăielnic. L-a însoţit cu o privire plină de recunoştinţă până când Bronislaw a intrat în baracă. Ce bine îl înţelesese şi cum îl îmbărbătase!

Au avut timp să stea de vorbă şi să sucească problema pe toate feţele. Cu venirea primăverii, după-amiezile erau mai lungi, iar deţinuţii nu mai intrau în barăci înainte de ora nouă. După discuţia avută cu Bronislaw, Daniel s-a simţit

mai liniștit și a adormit plin de speranțe, hotărât să termine vioara. De aceea, nici nu s-a speriat când, după vreo două sau poate trei zile, un *kapo* pe care nu îl cunoștea s-a înfățișat la el în atelier. Și-a închipuit că venise să-l ducă acasă la comandant. Pe când lăsa uneltele din mână, era aproape hotărât să-l întrebe cât mai avea ca să termine vioara. Socotea că o să pună întrebarea în așa fel încât să nu-i dea nimic de bănuit, ca și cum l-ar fi întrebat în ce zi îi trebuia un instrument pentru un concert anume. În schimb, nici vorbă de așa ceva:

– Hai, mișcă, mergi la atelierul de croitorie – i-a poruncit. Cum el nu se clintea, a insistat:

– *Schnell, schnell**! – și-a însoțit cuvintele cu un brânci.

L-a urmat cu inima pustie. Îi răpeau din ceasurile pe care le putea închina meșteșugului său. În felul acesta, n-avea să termine vioara la timp. Ce să caute el la atelierul de croitorie? Nu știa nici să calce, nici să coasă: singurul lucru la care se putea gândi era că avea să spele hainele celor morți: întotdeauna erau refolosite.

De luni de zile nu mai privise de aproape o femeie bine făcută, arătoasă. Prin urmare, l-a zăpăcit trupul femeii în uniformă SS care supraveghea, cu un baston zdravăn în mână, grupul de femei și copii palizi și slabi ce alegeau și călcau un munte de haine, deja spălate. A băgat imediat de seamă că printre ele se aflau și haine mai mici: de la puținii micuți care supraviețuiseră în lagărul de copii, înainte de triaj. În alt morman, adunaseră rochiile prea zdrențuite, care nu se mai puteau cârpi, și din care probabil aveau să facă pastă

---

* Repede, repede (germ.). (*n. trad.*)

de hârtie. Daniel ştia că totul se putea refolosi. Deţinuţilor din grupul celor declaraţi „sănătoşi" nu le-au examinat gura. În schimb, bolnavii fuseseră văzuţi de un dentist, care avea pe o masă o pensulă şi o cutie cu vopsea. După ce a trecut ziua „Curăţeniei", au aflat că dâra de vopsea pe trupul gol îi însemna pe cei cu dinţi de aur.

Aşadar, îl chemaseră să spele haine. Împreună cu alţi trei deţinuţi, au fost duşi în faţa unui croitor scund şi priceput, care le-a luat măsurile şi i-a pus să îmbrace nişte haine care păreau destul de noi. Apoi, i-a spus pazniculuí că a doua zi putea veni din nou, să le încerce şi să le ia. N-a priceput nimic din toate acestea, deşi aveau nevoie de haine. Ale lor erau aşa de vechi şi de subţiate încât abia dacă-i apăraseră de ger iarna trecută: pneumoniile făcuseră prăpăd printre deţinuţi. Totuşi, nu reuşea să înţeleagă de ce le ofereau nişte haine de Doamne-ajută. După ce au plecat de la croitor, au reuşit să schimbe câteva vorbe între ei, dar nici aşa nu s-au dumerit. Unul dintre ei a bănuit că aveau să fie transferaţi în alt lagăr, mai friguros, înspre nord. Simţise că haina era groasă, bine căptuşită. Însă teoria era cu totul absurdă. De când îi interesa pe Porci sănătatea deţinuţilor?

A renunţat să se mai gândească la asta şi, împreună cu unul dintre tâmplari, care fusese şi el chemat la atelierul de croitorie, s-a întors la lucru, fără să-şi mai bată capul.

În ziua următoare, i-au pus să se încalţe cu pantofi şi să îmbrace costumele noi. Apoi a venit un *Unterstumführer*, cel mai de temut din pricina cruzimii sale, însoţit de o femeie în uniformă SS. Au dat buzna în atelier dis-de-dimineaţă, când nici nu se crăpase bine de ziuă. Au urmat câteva schimbări neînsemnate, după care cei doi deţinuţi, îmbrăcaţi în haine

noi, au fost avertizați să se supună fără să pună întrebări. Una dintre porunci, în schimb, s-a dovedit a fi foarte greu de urmat. După ce au fost dichisiți și pudrați, trebuia să facă să pară că muncesc în libertate:

– Acum, zâmbiți! – le-a zis femeia. Dacă nu, viermii vă mănâncă!

Așa amenințau cu moartea. Prin urmare, nu se înșelaseră: făceau fotografii pentru propagandă. Filmaseră chiar un documentar, o minciună sfruntată de la cap la coadă, în care fluturau devize precum „Internii din lagăre muncesc cu drag" sau „Pentru fiecare, munca ce-i place". Daniel a simțit cum îl năpădește un val de furie; obrajii îi ardeau sub stratul subțire de pudră. Femeia SS a surâs și-a învârtit bastonul: înainte ca acesta să se abată asupra lor, cei doi deținuți au zâmbit – dacă se putea numi așa rânjetul acela, cu privirea bulbucată de frică. Femeia le-a făcut mai multe fotografii și-au fost scutiți de bătaie în schimbul unui surâs amar.

– Gata, dezbrăcarea! – femeia-fotograf și ofițerul râdeau în hohote, arătând cu degetul spre trupurile lor slăbite.

Au îmbrăcat din nou hainele cele vechi, în tăcere. Scăpaseră de pedeapsă, în schimb nu primiseră nimic care să le mai țină de cald. Înfășurat în zdrențele dintotdeauna, cu saboții grei în picioare, s-a întors la atelier. Îi era greu, mâinile îi tremurau din cauza nervilor și a umilinței îndurate, a zâmbetului oferit dușmanului. Era tânăr și nu-și pierduse instinctul de supraviețuire, dar nu știa cât mai putea rezista muncii în asemenea condiții. De aceea, a fost foarte surprins când paznicul s-a apropiat de el și i-a oferit ce-i mai rămăsese din paharul de bere! Cei doi erau și dușmanii lui și, probabil,

farsa cu fotografiile îl întărâtase. Daniel a băut cu lăcomie şi i-a mulţumit. Şi-a încleştat mâinile una de alta de vreo două, trei ori şi, în cele din urmă, a reuşit să-şi stăpânească tremuratul.

Gândul i-a fugit înapoi la vioară. În ultimele zile, meşterise spatele şi eclisele. Acum, a luat un ciocănel şi s-a apucat să lovească uşor penele care o ţineau prinsă în formă. Avusese grijă să pună doar două picături de clei, aşa că în scurt timp a reuşit să-l desprindă. A fost răsplata lui pentru clipele îngrozitoare de mai devreme. Când a luat în mâini forma aceea perfectă, a respirat adânc, pe deplin mulţumit. Încă nu făcuse probe; dimensiunile exterioare erau exacte, cele dintotdeauna, pe care le ştia pe dinafară. Le-a verificat din nou: lungimea de 355 de milimetri, sânii (cum obişnuia să-i numească) de 165, talia de 115 şi coapsele de 205. Nu s-a putut stăpâni să nu dezmierde instrumentul cel iubit, vioara care – cine ştie? – avea să-i salveze viaţa, dacă isprăvea ce mai rămăsese de făcut: ornamentele, gâtul, capul şi inima viorii... Mai erau atâtea! Înainte să asambleze tot instrumentul, trebuia să aleagă cu mare băgare de seamă vernisul.

Până la momentul acela, însă, mai avea mult. Aproape că l-a cuprins o părere de rău când a auzit sirena. Nu mai avea timp să meşterească la contraeclise şi nici să se apuce de şlefuit. Nu putea pierde masa de seară şi nici atrage atenţia asupra sa. Poate că vreun tovarăş de lagăr îl invidia pentru cele două înghiţituri de bere! S-a îmbărbătat singur, gândindu-se la prietenii săi, la Freund, la Bronislaw, care trebuie să-şi fi petrecut toată dimineaţa mărunţind la napi şi

curățând oale, cu mâinile lui de aur care se pricepeau să dezmierde coardele și care într-o bună zi aveau să cuprindă gâtul viorii la care meșterea el în lagăr. Gândul lui trebuia să zboare la artist și nu la comandant, care nu merita vioara. Tot cugetând la acestea, i s-a părut că fiertura era mai gustoasă decât de obicei și-a înghițit liniștit batjocura tovarășilor pe seama feței sale pudrate. Uitase de asta! Avea destul timp să se spele după-amiază, azi îi venea rândul la dușuri. Acum, își vedea de blidul lui. Ca de obicei la ceasurile amiezii, l-a năpădit amintirea mâncărurilor pe care le gătea mama sa. Cu trecerea timpului, chipul ei ajunsese să se suprapună peste acela mai șters al Evei. Mama și fetița sa, Regina. Uneori, mirosul îi îngăduia să ghicească încă de pe scări ce se gătise la prânz: supa groasă de tăiței sau pastele cu nucă pisată, toate rânduite pe masa frumos aranjată, și la o parte, „tava cu brânzeturi"*, de câte ori la masă se servea carne. Desigur, toate acestea se petreceau înainte de ghetou. Acum, în schimb, primeau doar napi sau supă de napi și cu asta, basta!

A simțit pe umeri apăsarea unei mâini prietene: profesorul, care acum lucra la brutărie, i-a întins pe furiș o felie groasă de pâine pe care izbutise s-o șterpelească. Era primejdios, putea fi ucis sau biciuit pentru asta, dar uneori se mai aventura, și-apoi împărțea cinstit pâinea printre tovarășii de baracă, nevrând să stârnească supărări. Nu-și mai amintea în ce zi fusese rândul lui! În mizeria în care-și duceau

---

* Pentru a respecta preceptul separării cărnurilor de lactate: „Să nu fierbi un ied în laptele mamei lui." (Exodul 23:19). (*n. aut.*)

viața, aceste conspirații neînsemnate erau ca un foc mocnit ce-l încălzea pe dinăuntru. Profesorul era norocos că lucra la cuptorul de pâine, dar o merita, fiindcă nu-și uita prietenii.

Ceva mai întremat după pâinea de secară, s-a așezat în rând cu alți deținuți care, încolonați și bine păziți, se îndreptau spre fabrică. Au observat cu toții sosirea unui camion, cu încărcătura sa de oropsiți ai soartei. Unul dintre deținuți a întors capul, să vadă mai bine, însă o lovitură cu pumnul l-a făcut să se clatine și a grăbit pasul, ca să nu mai primească altul. „Să nu iasă din rând, se rugă. Dacă iese, îl omoară ca pe Dénes în urmă cu câteva zile, fără motiv!"

I se părea că a prins rădăcini în lagăr, că se afla acolo de-o veșnicie. Totuși, își amintea de parc-ar fi fost ieri: neduMerirea lor uluită, ofițerii strigându-le *Raus*!*, încrâncturile, ritualul umilitor. Orele nesfârșite în care erau siliți să se alinieze, drepți, în picioare, dezbrăcați, pe un frig cumplit, așteptând să le sosească rândul la ceremonia perversă: bărbieritul, cu care se îndeletniceau niște deținuți obișnuiți – temuții deținuți cu triunghiuri verzi. Îi răzuiau cu lama pe față și pe corp fără urmă de jenă. Tatuajul, pe care nimic nu-l mai putea înlătura, capetele tunse chilug, stropirea cu dezinfectant – ca pe legume – , dușurile și groaza că din ele putea țâșni gazul, și nu apa aceea îngrozitor de rece, altfel inofensivă, dacă nu erau siliți să stea prea mult sub ea. Câteodată, soldații din lagăr se amuzau, ținându-i acolo până ce începeau să tremure ca varga și le clănțăneau dinții. Loviturile care plouau cu nemiluita dacă nu executau de îndată ordinul,

---

* Afară! (germ.)

dacă mergeau prea încet, strigătele și plânsetele oamenilor cărora le erau smulși din brațe nevasta, copiii. Privirea sfidătoare a țiganului care a trecut în cealaltă coloană, alături de băiețelul și de bătrânul său tată, luând drumul spre moarte.

În timp ce mergea fără oprire, de teamă să nu fie lovit, în urechi i-au răsunat din nou jignirile care-l întâmpinaseră la coborârea din camionul ticsit. Toți deținuții nou-sosiți fuseseră primiți în același fel. Cea mai neînsemnată și repetată dintre insulte era *bledehunde*, câine blestemat! La fel ca-n prima zi, s-a gândit că nimic nu explica atâta suferință, acest *Yom Kippur* – zi de post și de ispășire – fără sfârșit, care se abătuse cu furie asupra lor, a tuturor.

De câteva ceasuri bune se gândea la vioara lui, și de zile întregi își cumpănea șansele de a scăpa cu viață. La „curățenia de primăvară", s-a temut prea mult pentru propria viață ca să mai simtă milă față de cei osândiți. Acum, că auzea de departe cum se răsteau soldații la nou-veniți, s-a minunat că sufletul nu-i era sterp, că în inimă i se înfiripa un sentiment de milostenie față de alții, precum răsare un firicel de iarbă din pământ roditor. Rânjetul din acea dimineață, batjocura, lunile nesfârșite de frig și foame, vânătăile căpătate de pe urma loviturilor, amenințările, strădania de a nu se mai mira de nimic, de a-și înăbuși țipetele de durere când era bătut, de a nu-și lăsa gândul să rătăcească dincolo de ceea ce era viitorul apropiat, toate acestea nu l-au răpus: inima îi era vie. A băgat atunci de seamă că și pe deținutul care stătea în rând cu el îl încercau aceleași sentimente. Era cel care primise lovitura de pumn brutală, un flăcău, prizonier politic. I-a strâns mâna în tăcere, împărtășind cu

el mândria tainică și sfioasă de a nu se fi preschimbat în suboameni. Călăii lor erau adevărații suboameni.

Ba chiar a avut curajul să-l îmbărbăteze, acum că paznicul se dusese mai în față: „Te-a lovit rău?" „Pot îndura durerea." S-a gândit că băiatul fusese prea izolat, și i-a petrecut mâna pe după umeri. În lagăr se afla totul, în cele din urmă: băiatul fusese despărțit de ai lui, nu avea voie să primească pachete și nu putea lua legătura cu nimeni, deși nu era evreu sau țigan. Primise o pedeapsă suplimentară, căreia Porcii îi spuneau pe ascuns, deși nu mai era secret, „decret de beznă și de ceață". Un nume care dovedea perversitatea imaginației lor, cuvinte frumoase pentru o metodă infamă, care-i cufunda pe prizonieri într-o desăvârșită nesiguranță. Nici părinții băiatului nu primiseră vești de la el, din lagăr...

Mai rămăsese în cineva măcar o fărâmă de conștiință? Nu, mai degrabă nu voiau să piardă mâna de lucru ieftină, care le aducea câștiguri frumușele. Directorii acelei sucursale izolate a fabricii I.G. Farben i-au înștiințat prin megafon că aveau să primească un sfert de ceas de odihnă, într-o ordine care urma să fie stabilită. Apoi, le-au împărțit o sumă de bani, pe care să o cheltuiască pe mâncare, la cantină. Un soi de murmur a început să crească în hală, rostogolindu-se ca valurile unei mări învolburate, o rumoare surdă pe care strigătele paznicilor n-au izbutit să o acopere:

– *Schweight! Still!**

În cele din urmă, țăcănitul mașinilor a acoperit murmurul vocilor. Tovarășul lui Daniel, deținutul cel tânăr, plângea peste piese. Când, în sfârșit, le-a sosit rândul la cantină, nu

---

* Liniște! Stai pe loc! (germ.)

prea mai aveau ce alege. Uitând de orice lege care nu era a foamei, au înfulecat un cârnat și, uscați de sete, au băut cu lăcomie câte un pahar cu lapte, sorbind zgomotos, ca doi copii la sânul mamei, după care s-au lins pe buze. Înghițind ultima picătură, Daniel s-a gândit că nu putea irosi nicio fărâmă de mâncare, căci trebuia să-și păstreze puterile și să termine vioara.

VII

„O, Iahve, cândva, noaptea nu-mi era mâhnire,
nici eu pe drum străin zvârlit, fără de știre."

Josep Carner, *Prorocul*

Violonistul a atacat singur tema lentă și ritmată a melodiei, plimbând arcușul cu mișcări pline de siguranță. În curând, i s-a alăturat acompaniamentul, foarte simplu, al violoncelului. Cumpănise îndelung ce piesă să aleagă și, până la urmă, s-a oprit la *Variațiunile* lui Hubert Léonard* pe tema *La Follia* de Arcangelo Corelli**. Le știa cu ochii închiși, însă de data aceasta a combinat vioara cu basul, în loc de pian sau de clavecin. Se potriveau de minune. Se oprise, inspirat, la o piesă care reliefa strălucit vioara, fără acrobații riscante. Curând, melodia a căpătat un ritm dănțuit, sprințar. A urma un fragment scurt, în care vioara și basul se împleteau, iar trilurile alunecau curgător și grațios; o frumusețe care i-a cucerit pe cei din sală, amuțiți de uimire.

Basul nu s-a mai auzit; sonata se încheia cu un solo de vioară, la care arcușul a pus punct final într-o zvâcnire sigură, plină. Violonistul închisese ochii și a rămas așa, chiar și după ce ultimele vibrații ale coardelor se stinseseră. Acum – l-a fulgerat un gând – urmează ropotul de aplauze, care îl însoțise mereu de la doisprezece ani, când a susținut primul său concert. Acum, avea douăzeci și șase.

---

* Hubert Léonard (1819-1890), renumit violonist belgian. (*n. trad.*)

** Arcangelo Corelli (1653-1713), renumit compozitor și violonist italian. (*n. trad.*)

Când a deschis ochii şi-a revenit la realitate, a fost surprins să audă numai câteva aplauze. Comandantul a bătut din palme de vreo două ori, iar cei doi muzicieni au făcut o plecăciune dinaintea Porcului.

– Aţi cântat bine – iar el a răsuflat uşurat, auzind aceste cuvinte. Vioara sună cum trebuie.

A simţit că i se luase o greutate de pe suflet; vioara nu avusese timp să stea la uscat atât cât ar fi trebuit. Comandantul a aruncat o privire către Rascher şi a rânjit ironic, cu mulţumire:

– Voi doi şi lutierul – de data aceasta, nu i-a mai spus *tâmplar* – n-o să lucraţi în cariera de piatră, deocamdată.

Apoi, s-a întors către cei şase musafiri:

– Domnii mei, muzicienii merită o răsplată.

Spunând acestea, s-a răsucit către aghiotant, care i-a întins o monedă. Iar acum, o să mi-o dea mie – i-a trecut prin minte lui Bronislaw, dar se înşela. Ofiţerul a azvârlit banul în cutia violoncelului, care rămăsese deschisă, aşa cum face lumea cu cerşetorii muzicanţi. Musafirii, printre care se afla şi o femeie în uniformă SS, i-au urmat pilda. Violoncelistul s-a aplecat să culeagă iute monedele cu îndelung detestata efigie. Pe chip i se citea limpede gândul la mâncarea pe care şi-o putea procura cu bănuţii aceia. Dar nu, el n-o să se plece decât dacă are să fie silit, nu după ce-a interpretat cu atâta suflet pentru viaţa lui Daniel, nu după ce a cântat cum probabil cântase şi Corelli odinioară. Cu privirea împăienjenită de furie, a strigat în gând, n-am să mă plec! şi-a apăsat degetele pe gâtul instrumentului neprecuit, pentru câteva clipe, eu sunt rege!

– Ce faci? Dă-mi vioara!

Cu câtă putere o strângea! Cu obrajii ca para focului, mistuit pe dinlăuntru de furie, s-a silit să lase vioara iubită în mâinile Porcului. Acesta le-o arăta musafirilor, fălindu-se cu ea ca şi cum el însuşi ar fi fost meşterul. Atunci, a băgat de seamă că unul dintre invitaţi nu azvârlise nicio monedă în cutie, ci îl privea copleşit de admiraţie. Chipul acela nu-i era străin. A recunoscut uniforma *Wermacht*-ului şi a socotit că era un muzician cunoscut care acum fusese mobilizat. Musafirul s-a îndreptat spre el şi, în văzul tuturor, i-a pus o bancnotă în mână.

– Acum, plecaţi! *Raus*!

Sauckel a răcnit la ei porunca, după care le-a întors spatele. Desigur, era nerăbdător să se năpustească asupra bucatelor acoperite sub capacele strălucitoare, pe masa împodobită cu flori şi şervete albe – ca şi cum lagărul, războiul n-ar fi existat –, risipite printre sticlele cu vin rubiniu şi cupele care aşteptau să fie umplute cu şampanie răcoroasă. Tovarăşul său cu violoncelul şi el, despuiat de vioară, au ieşit. Trebuia să-şi schimbe hainele de concert, cum li se poruncise să facă de fiecare dată. Bronislaw i-a spus violoncelistului:

– O să împărţim totul între noi trei – şi a desfăcut bancnota, să vadă ce era. În interior, un petec de hârtie, împăturit. Şi cuvintele uimitoare, de necrezut, parcă încondeiate cu aur, pe care le-a tăinuit de tovarăşul său şi de toţi ceilalţi, înghiţind biletul: „O să te scot de-aici."

* * *

Violonistul şi-a încheiat execuţia cu două mişcări sigure din arcuş, curate şi delicate. Piesa nu mai fusese inclusă în repertoriu de foarte multă vreme; cu toate acestea, melodia izvorâse din vioară sigură, tulburătoare, neşovăitoare, în acorduri perfecte – el însuşi îşi dădea bine seama de asta.

Măsurile finale le-a interpretat cu ochii închişi, n-avea nevoie de partitură ca să încheie. A urmat o clipă de aşteptare, în tăcerea scurtă care s-a aşternut după ce ultimele vibraţii ale aerului se stinseseră. Gândul i s-a abătut de la muzică şi s-a trezit întrebându-se cu îndoială dacă interpretarea l-ar fi mulţumit pe comandant, dacă le-ar fi salvat viaţa, lui şi lui Daniel. Ropotul de aplauze l-a smuls din închipuirea plină de amărăciune. Doamne, ce i se întâmplase? Lângă el se afla pianistul, nu violoncelistul. Împreună, s-au apropiat de marginea scenei şi au făcut o plecăciune adâncă în faţa publicului, sub o ploaie de flori. Aplauzele nu mai conteneau, spectatorii se ridicau în picioare. Pianistul l-a îndemnat atunci să facă un pas înainte, doar el, Bronislaw. O copiliţă frumoasă foc le-a întins fiecăruia câte un trandafir de un roşu aprins, a făcut o reverenţă graţioasă, după care i-a pus în braţe şi un buchet de orhidee.

Totul părea ca-n vis, deşi el se mişca sigur pe sine, zâmbea, făcea tot ce se aştepta din partea unui virtuoz. A acordat autografe, iscălind la rugămintea unor melomani câteva exemplare din programul concertului. A făcut faţă cu bine şi *smörgåsbord*-ului*, care a urmat imediat după concert, şi abia apoi s-a putut întoarce acasă, la odihnă. Totuşi,

---

* Bufet suedez (sued.). (*n. trad.*)

n-a vrut să se retragă de îndată la culcare. Era sigur că avea să-l viziteze vechiul coşmar.

– Mai zăbovesc să citesc câteva rânduri – i-a spus lui Ingrid, iar ea a înţeles imediat.

Temperatura din încăpere era plăcută. Totuşi, Ingrid făcuse focul în şemineu, aşa că s-a aşezat dinaintea lui, cum îi plăcea. Şi-a turnat un pahar de vin alb şi rece, nu foarte tare. A închis ochii pentru câteva clipe, înainte să răsfoiască o carte care-l interesa şi de care se apucase zilele astea. Spera să-i abată gândul de la amintiri, însă acestea erau îndărătnice şi, în fond, vina era a lui. N-ar fi trebuit să aleagă pentru acea după-amiază tocmai *Follia* lui Corelli, piesa pe care de ani de zile se ferea s-o interpreteze şi care, într-o clipită, îl purtase înapoi în lagăr, ca într-o nălucire. Acum, în tihna casei sale, după ani şi ani de relativă pace, acum, că părul îi era în întregime nins, îşi putea aminti fără să se cutremure.

Ce se întâmplase, oare, cu tovarăşii săi de suferinţă? În trecut, refuzase să vorbească despre vremurile acelea. Nici nu-şi mai amintea feţele multora dintre ei. În schimb, vedea aievea chipul lui Daniel, acel lutier desăvârşit, ca şi când l-ar fi avut dinainte, luminat de flăcările din vatră, cu privirea aceea pe care foamea nu reuşise s-o stingă şi în care i se oglindea întreg sufletul: curajul, frica, mânia, disperarea când aflase că viaţa îi fusese jucată pe-o ladă cu vin franţuzesc. Îi revedea mâinile osoase, cu dosul palmelor crăpate, mâini pricepute, însemnate de tatuajul acela sinistru, de neînlăturat, pe care-l avea şi el. Mâinile pe care le fluturase în semn de rămas-bun, când muzicianul cel binecuvântat de soartă a părăsit lagărul, împreună cu un

prizonier destul de în vârstă şi opt femei suferinde: contribuţia *Dreiflüsselager*-ului la lista de cumpărături. Îi primise contele Bernadotte*, ca pe mulţi alţi prizonieri din lagărele morţii, în schimbul unor camioane. Avea convingerea că numele său apăruse pe listă graţie intervenţiei ofiţerului *Wermacht*-ului, cel care-i dăduse bancnota. Doamne, ce călătorie a fost aceea... Anevoioasă, nesfârşită, peste câmpuri devastate, dar însoţită de flacăra vie a speranţei. Un fel de bucurie sălbatică şi, în acelaşi timp, tristeţe, un sentiment de vinovăţie lipsită de păcat faţă de toţi aceia rămaşi printre Porci, faţă de tovarăşii săi de trio şi, mai presus de toţi, faţă de Daniel.

Se vede treaba că azi n-avea rost să se chinuie să citească. A încercat să-şi pună muzică, lăsând-o să cânte în surdină, dar nici la asta nu putea fi atent. A doua zi, avea cu ce să-şi ocupe gândurile: după-amiază, mergeau la cabana din apropierea lacului împrejmuit de mesteceni, pe care se plimbau raţe şi lebede. N-a mai vrut să părăsească Suedia, ţara care-l primise. Niciodată. Robia îl însemnase pe vecie: un soi de frică bolnăvicioasă, de nesiguranţă, care îşi făceau simţită prezenţa doar printr-o teamă iraţională de călătoriile dincolo de graniţă. Curând, renunţase la turneele care-i trezeau coşmaruri. Rar, mai susţinea concerte în ţările învecinate, unde se simţea în siguranţă: Danemarca, Norvegia sau patria lui Sibelius**. De îndată ce actele au fost în regulă şi

---

* Folke Bernadotte (1895-1948), nobil şi diplomat suedez, cunoscut pentru că a negociat eliberarea unui număr mare de deţinuţi din lagărele naziste. (*n. trad.*)

** Johan Julius Christian Sibelius (1865-1957), cunoscut compozitor finlandez. (*n. trad.*)

a obținut naționalitatea suedeză, i s-a oferit și a acceptat o catedră la Conservator. Puținele sale concerte erau foarte bine primite și, în timp, violoniști din toată lumea s-au perindat pe la el ca să învețe arta digitației și a cadenței clasice.

Nu, s-a hotărât, n-o să mai cânt niciodată *Follia*. Era piesa pe care o interpretase, cu întreaga ființă, dinaintea tiranului, ca să încerce vioara făurită cu sudoarea frunții de către prietenul său. Părea să se fi întâmplat mai ieri! Niciunul dintre ei nu putea suferi gândul că instrumentul acela minunat încăpuse pe mâinile călăului, urziseră chiar planuri imposibil de pus în practică, prin care s-o înlocuiască. În ziua următoare serii în care cântase la vioară, nu mai știa cum să-i aline lui Daniel chinurile frământării. Li se spusese doar că, „deocamdată", aveau să lucreze în continuare acolo unde erau.

Nu auzise de pe buzele odioase nimic despre soarta care-l aștepta pe meșterul de viori. Se împlinise sorocul învoielii? Socoteau că da, însă nu știau nimic sigur; tocmai incertitudinea aceea îl rodea pe tovarășul său. Două sau trei zile mai apoi, pe înserate, lutierul îi povestise că la amiază Sauckel trimisese după el la atelierul de tâmplărie. I-a povestit de-a fir a păr cum a ajuns la comandant și cum acesta, fapt cu totul neobișnuit, l-a felicitat pentru frumusețea viorii. Cum, pe când stătea drepți în fața lui, cu inima zvâcnindu-i de mânie, așteptând să fie dat pe mâna lui Rascher, l-a auzit adăugând:

– Am hotărât să te răsplătesc, deși ți-ai făcut doar datoria de muncitor.

– Mulțumesc, domnule – cu câtă sforțare rosti acele două cuvinte! Însă nici atunci n-a auzit cuvintele îndelung așteptate. Comandantul i-a poruncit aghiotantului:

– Du-l la bucătărie, să i se dea un blid cu mâncare. Şi repede, că fabrica nu stă în loc.

Dezamăgirea aproape că i-a tăiat pofta de mâncare. Dar, odată ajuns la bucătărie, a înghiţit cu lăcomie tocana pe care bucătăreasa comandantului i-o pusese dinainte. Toată după-amiaza, i-a spus lui Bronislaw, muncise fără să-şi poată alunga din minte gândul că tiranul se joacă cu el, bănuindu-l că ştie adevărul: anume, că aflase de rămăşag, că se vorbiseră între ei şi aşteptau să vadă ce urmează. În curând, violonistul avea să mai afle ceva.

La o zi după ce primise blidul de mâncare, la atelier s-a înfiinţat un *kapo*, trimis să-i ia pe Daniel şi pe un tâmplar mai tânăr:

– Voi doi, veniţi cu mine.

Au lăsat jos uneltele şi l-au urmat, dar cu greu puteau ţine pasul, căci mergea foarte repede. Ce-i păsa, el avea încălţări bune:

– *Schnell, schnell!*

S-a mai întors o dată să-i zorească:

– Mişcaţi odată, trântorilor! Suntem aşteptaţi acasă la *Sturmbannführer*. Aveţi de descărcat o camionetă.

Carevasăzică, s-a gândit lutierul, îi pare rău că m-a felicitat şi-acuma vrea să-i plătesc blidul de tocană. Mă trimite la descărcat, să-mi arate că n-am câştigat privilegii meşterind vioara. Nu era prima dată că avea de-a face cu asemenea întreruperi şi porunci. S-a mirat când l-a văzut pe Sauckel în faţa casei, cu câinele lângă el, la picioarele scării, sub pergola acum înflorită. Părea gata să conducă o operaţiune; curând, au priceput despre ce era vorba, sosiseră plante noi. S-au apropiat de camionetă şi, aşa cum li se poruncise,

Daniel a coborât trei vase mari de lut cu trandafiri, unul după altul, cu genunchii îndoiți sub povară. Nu era învățat cu munca aceea și, curând, s-a simțit peste măsură de ostenit. Al treilea drum în sus pe scări îl făcu să se clatine, din cauza ghiveciului și a saboților grei de lemn. La coborâre, a simțit că-l cuprinde amețeala, și a stat în loc să tragă aer în piept. Aghiotantul l-a lovit cu bastonul peste dos, dar nu foarte tare:

– *Ja*, Markus.

Monstrul rânjea, aprobator:

– Nu-i lăsa să tândălească, n-au isprăvit.

Adunându-și ultimele puteri rămase, s-a apucat să târască pe podeaua camionetei, cu gândul de a-l lua în spinare, un pachet destul de mare, care până atunci stătuse în spatele ghivecelor cu flori. Între timp, celălalt deținut căra pe scări ultima plantă. Brusc, a lăsat pachetul și s-a oprit. Deslușise niște litere mari, stacojii, iar dinăuntru, răzbătea un clinchet stins de sticle: era o LADĂ CU VIN DE BOURGOGNE. O pâclă deasă i s-a așternut peste ochi și-a căzut la pământ.

* * *

– I-am învins!

– Tu, tu ești cel care i-a învins.

N-au reușit să se vadă până înspre seară; acum, așezați pe un fel de bancă de piatră, cei doi se îmbrățișau, râzând și plângând, fără să se rușineze. Nu Călăul câștigase rămășagul, ci Daniel, cu prețul unei strădanii istovitoare, și-a zis Bronislaw privindu-și tovarășul. Dacă stăteai să cumpănești bine lucrurile, toate celelalte amănunte, pe care violonistul

le-a ascultat cu o atenție plină de afecțiune, cu mâna petrecută peste umerii firavi ai lui Daniel, n-aveau niciun fel de importanță. Când și-a venit în simțiri, era vlăguit, părăsit de puteri. Îl stropiseră cu apă rece peste față. Pe când zăcea, întins pe jos, a auzit răsunând hohotele comandantului și ale aghiotantului. După ce camioneta a fost golită, i-au îngăduit celuilalt deținut să-l ajute să se ridice și să-l însoțească la infirmerie, ca să i se curețe o tăietură ce-i sângera pe frunte. S-a văzut silit să se sprijine de brațul tovarășului.

– Așa, du mârțoaga să-i pună ceva peste rană, să se întoarcă la muncă după-masă.

Dar vorbele batjocoritoare nu-l mai atingeau. Îi învinsese. Meșterise vioara, vioara lui, „Daniel Cracoviensis", înainte să se împlinească sorocul. La infirmerie, lucrurile stăteau mai bine de când plecase Rascher. Se primiseră ordine să se îngrijească deținuții „care se pot vindeca". Doctorul evreu de acolo se afla în subordinea medicului neamț și făcea pentru ei tot ce-i stătea în puteri. Pe când acesta îi dezinfecta și-i curăța rana, Daniel i-a șoptit:

– I-am învins! Nu mai e nevoie să iau cianura.

Medicul acela taciturn și milos era singurul căruia îi împărtășise secretul. Se învoise să-i dea capsula chiar în ziua în care lutierul terminase vioara, când Daniel se tăiase la o mână anume ca să fie trimis la infirmerie. Acum, i-a strâns mâna și i-a strecurat o cutie cu vitamine: „Ai mare nevoie de ele."

Așadar, nu mai era nevoie să ia otrava. N-avea să sfârșească îngropat de viu într-un mormânt, unde frigul pătrunzător se întrecea cu răutatea unei priviri blestemate, ce iscodea trupurile zvârcolindu-se în ghearele agoniei.

* * *

– Probabil terminase vioara exact înainte să se împlinească sorocul – a lămurit muzicianul. Eu am avut liber de la bucătărie câteva dimineți, mi se poruncise să-l ajut la atelier.

De fapt, nu-l ajutase cine știe cât. Îi punea la îndemână uneltele, îl asista când încerca diferitele vernisuri și pisa pulberea de aloe cu mojarul. Daniel îl încredința însă că-l umplea de curaj numai gândul că-l avea alături. La atelier, nu prea puteau vorbi despre altceva în afară de lucrul la vioară. Cum era de așteptat, meșterul de viori a făcut aproape totul. Violonistul era doar ucenic, îi așeza pensula cea fină în borcanul cu alcool, i-o ștergea cu o cârpă ori de câte ori era nevoie, punea apa la încălzit ca să curețe cleiul: treburi mărunte, care-l umpleau de mulțumire.

Își amintea cum se mărginise la a încuviința alegerea lui Daniel de a nu folosi vernisul de ulei, grija cu care acesta adăugase ingredientele, pe care nici nu-l lăsase să le cântărească în balanța miniaturală: aloe, sandarac, terebentină de Veneția, colorant. Încălzise amestecul la foc mic și apoi îl strecurase cu mare răbdare printr-o pânză foarte fină. Câte probe făcuse însă înainte, meșterind în același timp și la vioară! Le erau martori bucățile din lemn de brad și de arțar pe care, după ce se uscau bine, le cercetau cu băgare de seamă, zgâriindu-le ușor. În cele din urmă, cu o pricepere care o întrecea de bună seamă pe a lui, meșterul de viori alesese fără șovăială amestecul potrivit, în pofida deosebirilor neînsemnate dintre ele; Bronislaw nu avea habar care

erau măsurile exacte din fiecare. La sfârşit, îl ajutase să aşeze cele patru coarde şi încercase vioara, să o acordeze.

A aruncat o privire către prietenul său şi-a băgat de seamă că, în ciuda euforiei, părea mai ostenit decât în alte zile, „nu renunța tocmai acum". Avea nevoie de odihnă, se ghicea după cearcănele din jurul ochilor şi după paloarea feței. Deşi erau ținuți sub pază strictă, o să încerce să şterpelească pentru el ceva resturi de la bucătărie. S-au despărțit mulțumiți, iar el spera că, scăpat de povara sorocului şi de lanțurile de gheață ale lui Rascher, Daniel avea să se cufunde într-un somn adânc, neîntrerupt. Ceața se împrăştiase şi pe cerul nopții strălucea, sfioasă, o stea.

VIII

„Întocmai de brumă la-nceperea toamnei
frunzele veștede cad."

Vergiliu, *Eneida*, VI-309
(tălmăcită de George Coșbuc)

Făcările se stinseseră și rămăsese doar cenușa. Nu-i plăcea cenușa morților. A împrăștiat-o cu vătraiul printre tăciuni și, cum Ingrid dormea, și-a turnat un pahar de vin răcoros din valea Rinului. Totul fusese perfect: masa festivă, medalia de aur a orașului. Observase și absențele: poate unul căzuse la pat, altul era invidios, s-a gândit atunci. Flori, toasturi, medalii... Toate, cenușă. Mai puțin muzica.

Muzica fusese o adevărată surpriză. Ingrid și prietenii nu-i dăduseră voie să ghicească. Se simțea și acum emoționat din adâncul inimii. Înainte de culcare, voia să se gândească în liniște la cele întâmplate. O să aibă timp să doarmă până mai târziu, învăluit în liniștea casei, întreruptă doar de-un ciripit de păsările și de foșnetul apelor lacului, ca o vioară cântând în surdină.

Ingrid își luase la revedere foarte devreme, după masa festivă:

– Te conduce fiica mea. Eu v-o iau înainte, ca să încălzesc casa.

S-a văzut înconjurat de mai mulți prieteni, printre care și directorul Operei. Pe după-amiază, l-au lăsat în pace, era obosit. Drumul în mașină, cu ochii închiși, l-a revigorat.

Când a deschis ochii, apele luceau ca o oglindă, casa era foarte luminată și, la intrare, a fost întâmpinat cu aplauze

de un grup restrâns de muzicieni. Erau doar câțiva. Se afla acolo un trio foarte faimos, Gerda, Virgili și Climent: despre ultimul, își amintea că, în tinerețile lui, asistase ca student la unul dintre cursurile sale despre cadență și improvizație. Se mai aflau acolo directoarea Conservatorului și o femeie cu ochii limpezi, pe care n-o cunoștea, dar care îi aducea, vag, aminte de cineva. Nu l-au lăsat să aleagă: l-au silit să se așeze aproape de șemineu, iar Ingrid și Climent au luat loc alături de el. Ea și-a apăsat degetul pe buze.

Și a început. Își amintea totul, fiecare notă. O putea interpreta, de la primul la ultimul acord, chiar în clipa aceea. Puțini compozitori mai știau să facă vioara să cânte. Acum, se gândise cu o noapte în urmă, nimeni nu se mai gândește la muzică, iar străvechea complicitate între muzicieni și lutieri e dată uitării. Cei trei, însă, cântau cu adevărat, Dumnezeule! Prima parte a trecut pe nebănuite, atât era de surprins și încântat de noutate. Însă când vioara a început acordurile celei de-a doua părți, pe când asculta și reținea fără să vrea fiecare notă în parte, a început să se întrebe unde mai auzise, oare, așa ceva... Nu, era ceva nou, o piesă a lui Climent în premieră. Brusc, și-a dat seama, într-o străfulgerare: necunoscuta cânta la vioara făcută de Daniel, vioara din lagăr. Era sigur, nu avea nevoie să i se spună.

Fata – pentru el, orice femeie care nu era bătrână se chema fată – s-a apropiat, după ce minunata interpretare a trioului din *Mytilene* luase sfârșit.

– Priviți vioara. Nu-i așa c-o recunoașteți? Sunt Regina, fiica lui Daniel.

Regina a sărutat vioara, după care i-a așezat-o între mâini și l-a sărutat pe frunte, „Parcă vă cunosc de foarte

multă vreme". A cercetat instrumentul cu atenție, l-a pipăit. Era limpede că vioara la care tocmai cântase fata era chiar vioara prietenului său. A ridicat sprâncenele:

– Fiica? El îmi vorbise despre o nepoată.

Ceilalți prieteni rămăseseră la oarece distanță de cei doi, și-au observat că Ingrid îi conducea acum în birou.

– Eu am vrut să uit totul, i-a spus Reginei, dar n-am putut. Și-a izbucnit întrebarea care-l frământase atât de des:

– Daniel a supraviețuit?

Amândoi vorbeau, fără a sta prea mult pe gânduri, nu în idiș – căci femeia nu învățase niciodată limba –, ci în poloneză. Lutierul scăpase cu viață din lagăr, i-a povestit cu blândețe Regina, dar s-a stins destul de tânăr, când ea avea șaptesprezece ani. Era chiar fiica lui, deoarece, după ce-au ieșit din spital, el și cu Eva o adoptaseră legal. Încă de pe vremea aceea începuse să cânte la vioară, a adăugat. Rudi, un muzician din familie, o inițiase într-ale muzicii de la cinci ani.

Era bucuros că acum, la bătrânețe, a cunoscut-o pe fiica lui Daniel. Desigur, ea nu ieșise niciodată din Polonia, iar el refuzase să se întoarcă... Rupsese toate legăturile, puținele pe care le mai avea, acelea pe care i le lăsase Holocaustul.

– Înțeleg, l-a întrerupt Regina în timp ce povestea, Eva n-a vrut să-mi vorbească niciodată despre vremurile acelea, își ocupa întotdeauna timpul cu câte ceva și se cam întrecea cu băutura. Ea nu mi-a spus nimic, niciodată. La doisprezece ani am aflat de la tata că fusese sterilizată la Auschwitz, într-un mod barbar. Avea și acum, din când în când, dureri de pântece. În schimb, lutierul îi povestise Reginei totul, neobosit, poate și din cauza acelei amintiri, o rază de lumină într-o lume mizerabilă: reușise să termine vioara.

Umbrele din trecut care însoțeau vocea fetei nu-l mai chinuiau. Daniel îi povestise că medicii nu înțelegeau cum reușise să supraviețuiască, într-atât era de extenuat când ajunsese la spital, după eliberarea din lagăr. A zăcut acolo luni în șir, zbătându-se între viață și moarte. Cei doi tovarăși ai lui Bronislaw, în schimb, muriseră în prima iarnă după plecarea „transportului suedez". Într-o bună zi, pe neașteptate, a apărut o schimbare, și cumpăna s-a înclinat spre viață. Îi povestise amănunțit Reginei vizita pe care i-o făcuse vechiul său prieten, mecanicul. Era ca și cum ea însăși ar fi fost acolo:

– A apărut la spital, s-a așezat lângă patul tatălui meu și i-a arătat triumfător vioara: „E a ta, i-a spus, am cumpărat-o pentru tine."

Nu erau nici o coincidență, nici o manevră ilegală a lui Freund, care la scurt timp după aceea plecase în Statele Unite. Bunurile fostului comandant fuseseră scoase la mezat, iar el cumpărase vioara la licitație, curând după ce Porcul fusese judecat și condamnat la streang. Rascher, călăul, își luase viața înainte să fie căutat și spânzurat. Vioara aceea era a lui, Daniel își dădea bine seama. Era vioara din amintirea lui, precum era în ziua în care se apucase să aleagă materialele, chinuit de groază și ros de mizerie. Flămând, schilodit de lovituri, plin de furie și mâhnire, o încredințase pe Regina că, în adâncul inimii sale, păstrase mereu vie speranța că vioara n-o să încapă pe mâna Călăului. Spera că cineva avea să i-o ia, într-o zi din ce în ce mai îndepărtată, iar vioara avea să trăiască mai departe, chiar după ce el avea să nu mai fie. Știi, i-a spus Reginei, când Freund a apărut la

spital cu ea în mână, mi-a răsunat din nou în minte întrebarea: „ocupația?", „meșter de viori".

Jăraticul se stinsese de tot, dar mai păstra ceva urme de căldură. Cine știe dacă avea s-o revadă vreodată pe Regina? După turneul din Olanda, ea se întorcea în Polonia. Binecuvântată fie Regina! Mi l-a înapoiat pe Daniel și mi-a redat liniștea. Suferise întotdeauna fiindcă îl părăsise în lagăr, neputincios... Mâna pe care o fluturase în semn de rămas-bun era o flacără care-l ardea în piept.

Mâine, are să interpreteze partitura pentru vioară în trioul din *Mytilene*. Primise partitura în dar de la Climent. Putea cânta chiar acum, dacă voia, căci știa bucata pe dinafară. La noapte, n-are să-l mai viziteze vechiul coșmar, care-l purta înapoi în lagărul *Trei Râuri*. Nu, Daniel, muzica nu îmblânzește fiarele, dar toate sunt cântec, la urma urmei...

Ampurdanul de Sus, februarie 1993

„Această carte micuță vi se va imprima cu siguranță în memorie. Din ea răzbat în mod vibrant atât oroarea unei neomenii inimaginabile, cât și puterea incontestabilă a muzicii N-o veți uita niciodată."

Tatiana de Rosnay, autoarea cărții *Sarah's Key*

„*Vioara de la Auschwitz* este o poveste deosebit de impresionantă, despre puterea transcendentă a artei și în același timp despre trauma dezumanizantă a Holocaustului. Anglada scrie cu eleganță și rafinament, concizia expunerii contribuind la forța emoțională a cărții."

John Boyne, autorul cărții *Băiatul cu pijamale în dungi*

„Anglada oferă numai acele detalii ale vieții din lagărul de la Auschwitz care îi sunt necesare pentru a transmite sentimentul zguduitor al ororii, însă are darul de a-l echilibra în chip artistic cu descrierea frumoasă și atentă a muncii lui Daniel, ce reflectă posibilitatea găsirii speranței și frumuseții într-un loc atât de întunecat. Cartea este la fel de măiestrit lucrată ca și vioara lui Daniel și persistă în amintire multă vreme după ce lectura ei a luat sfârșit."

Shelf Awareness